

Nr 83.

Ankom till riksdagens kansli den 23 april 1941 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till centrala verkstadsskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 71 har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 14 februari 1941, föreslagit riksdagen besluta, att till verkstadsskola, som upprättas av landsting eller förening av dylika eller av landsting i förening med stad, vilken icke deltagar i landsting, samt av Kungl. Maj:t erkännes som central verkstadsskola, må utgå statsbidrag enligt grunder, som Kungl. Maj:t äger fastställa i huvudsaklig överensstämmelse med vad av chefen för ecklesiastikdepartementet i omförmälda statsrådsprotokoll föreslagits.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr V. Söderkvist (I: 185) och den andra inom andra kammaren av herr H. Molander i Härnösand *m. fl.* (II: 249), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att lön till lärare vid central verkstadsskola skall utgå efter i civila avlöningsreglementet intagen löneplan och att statsbidrag till lärare vid central verkstadsskola skall utgå efter 16 lönegraden för lärare med 37—45 veckotimmar och efter 18 lönegraden för lärare med 42—45 veckotimmar;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr B. Ohlin *m. fl.* (I: 189) och den andra inom andra kammaren av herr O. Malmborg *m. fl.* (II: 254), vari hemställts, att riksdagen ville i princip besluta a) om inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildningen i enlighet med huvudlinjerna i verkstadsskoleutredningens förslag, b) att elevstipendierna vid de centrala verkstadsskolorna skola utgå med 60 kronor i tredje, 40 kronor i andra samt 20 kronor i första behovsgraden, vilket sistnämnda beslut bör träda i kraft på enahanda sätt och vid samma tidpunkt som 1939 års riksdags beslut angående stipendier till elever inom

den lägre lantbruksundervisningen, c) att verkstadsskolorna skola stå öppna för kvinnlig ungdom;

dels en inom andra kammaren av herrar *G. Skoglund* och *E. Magnusson* i Näsviken väckt motion (II: 247), vari hemställt, att riksdagen ville i princip besluta att elevstipendierna vid de centrala verkstadsskolorna skola utgå med 60 kronor i tredje, 40 kronor i andra samt 20 kronor i första behovsgraden; samt att detta beslut träder i kraft på enahanda sätt och vid samma tidpunkt som 1939 års riksdags beslut angående stipendier till elever inom den lägre lantbruksundervisningen;

dels en inom andra kammaren av herr *E. Lindmark* väckt motion (II: 250), vari hemställt, att riksdagen vid sitt ställningstagande till föreliggande förslag till grunder för statsbidrags utgående till verkstadsskola må uttala, att när särskilda skäl kunna åberopas härför verkstadsskola för arbetslös ungdom, som icke omedelbart eller lämpligen kan omvandlas till central verkstadsskola, tills vidare må bibehållas som lokal verkstadsskola med statsbidrag enligt de förmånligare grunder som för närvarande gälla för verkstadsskola för arbetslös ungdom;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *S. Persson* i Stockholm och *H. Hagberg* i Luleå väckt motion (II: 251), vari hemställt, att riksdagen måtte besluta, att elevstipendierna vid de centrala verkstadsskolorna skola vid första årskursen utgå med 60 kronor i tredje, 40 kronor i andra och 20 kronor i första behovsgraden, vilka belopp vid tvåårig eller längre kurs efter första läsåret höjas med 5 kronor per månad; samt att detta beslut omedelbart skall träda i kraft.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de motionsvis gjorda yrkandena, hänvisas — i den mån ej skälen framgå av den nedan lämnade redogörelsen — till motionerna I: 185, I: 189, II: 247, II: 250 och II: 251.

Av den i statsrådsprotokollet till en början lämnade redogörelsen för *nuvarande förhållanden* beträffande den lägre yrkesundervisningen för hantverk och industri samt handel och husligt arbete inhämtas bland annat:

Den nuvarande organisationen av nämnda lägre yrkesundervisning grundar sig i huvudsak på beslut av 1918 och 1921 års riksdagar. Med den då tillskapade yrkesskolororganisationen ville man åstadkomma ett enhetligt system av skolor för yrkesundervisning, i vilka en grundläggande fackutbildning skulle meddelas åt sådana unga, som utan föregående mera omfattande allmänna teoretiska studier sökte sin utkomst inom hantverket, industrin, handeln eller det husliga arbetet.

De vanligaste skoltyperna för yrkesundervisning för hantverk och industri äro verkstadsskolor samt lärlings- och yrkesskolor. Jämsides med dessa finnas speciella kurser av skiftande art. Skolor och kurser av nu ifrågavarande slag kunna anordnas såväl av kommun (primärkommun, landsting, annan kommunal samfällighet eller förening av flera dylika) som av enskild.

Mellan verkstadsskolan, å ena sidan, samt lärlings- och yrkesskolorna, å den andra, föreligger en väsentlig olikhet i fråga om såväl ändamål som arbetsformer. *Verkstadsskolan* avser att bibringa sina elever en mer eller mindre fullständig yrkesutbildning. Undervisningen går därför ut på att ge eleven såväl praktiska färdigheter som erforderliga teoretiska kunskaper. Skolan är heldagsundervisande. Eleverna i *lärlings- och yrkesskolorna* åter förutsättas vara samtidigt med sin skolgång sysselsatta med förvärvsarbete i det yrke, vari eleven undervisas i skolan. Skolundervisningen avser sålunda att med nödiga teoretiska kunskaper komplettera den praktiska träning, den unge erhåller genom sin anställning i näringslivet. Av kombinationen förvärvsarbete-skolundervisning följer, att lärlings- och yrkesskolundervisningen regelmässigt är anordnad i form av aftonkurser.

Under åren efter 1918 års riksdagsbeslut om inrättande av praktiska ungdomsskolor gällde det i första hand att få till stånd utbildningsanstalter, i vilka de unga arbetarna inom hantverket och industrin kunde komplettera sina i förvärvsarbete vunna praktiska färdigheter med teoretiska kunskaper. I stor utsträckning inrättades därför lärlings- och yrkesskolor, främst i städer och andra industrisamhällen. Successivt hava emellertid även ett antal verkstadsskolor tillkommit. Under 1920-talet anordnades sålunda dylika skolor av vissa kommuner — särskilt de större städerna — och av några enskilda företag. En viss stagnation har dock tidigare kännetecknat utvecklingen på detta område, vilket förhållande främst torde hava betingats av de med inrättandet och driften av en verkstadsskola relativt stora kostnaderna.

Den ekonomiska kris, som övergick landet under de första åren av 1930-talet, blev emellertid den närmaste anledningen till en väsentlig utvidgning av verkstadsskoleorganisationen. Krisen medförde en mycket betydande ungdomsarbetslöshet. Till en början sökte man bekämpa denna inom ramen för den hjälpverksamhet för arbetslösa, vilken bedrevs under statens arbetslöshetskommissions ledning.

Nu ifrågavarande ungdomsarbetslöshet, som förutsattes vara av en mera permanent karaktär, ansåg man sig icke kunna bemästra inom ramen för den hjälpverksamhet för arbetslösa, vilken bedrevs av statens arbetslöshetskommission. För att emellertid öka den arbetslösa ungdomens möjligheter att erhålla mera varaktig sysselsättning beslöto statsmakterna igångsätta *särskilda verkstadsskolor*.

Under åren 1936—38 inrättades successivt ett antal verkstadsskolor för arbetslös ungdom. För närvarande äro dylika verkstadsskolor i verksamhet på följande platser, nämligen

Karlskrona i Blekinge län,
Mölnadal, Lysekil och Uddevalla i Göteborgs och Bohus län,
Älvåsen i Värmlands län,
Gimo i Stockholms län,
Tönshammar i Gävleborgs län,
Sundsvall och Sandö i Västernorrlands län,
Byske i Västerbottens län samt
Strömbacka invid Piteå i Norrbottens län.

Verkstadsskolorna i Blekinge, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län hava vederbörande primärkommuner såsom huvudmän. För övriga skolor äro vederbörande landsting huvudmän, dock att Stockholms och Upp-

sala läns landsting gemensamt handhava huvudmannaskapet för verkstadsskolan i Gimo.

Under läsåret 1940/41 torde elevantalet i ovannämnda skolor uppgå till något över 1,400.

Att tillkomsten av verkstadsskolorna för arbetslös ungdom innebar en betydande utvidgning av verkstadsskoleorganisationen i landet framgår därav, att elevantalet vid samtliga kommunala och enskilda verkstadsskolor i mars 1938 uppgick till omkring 3,300, varav 1,236 i ifrågavarande arbetslöshetsskolor och 1,025 i fyra andra större verkstadsskolor. I detta sammanhang må till belysning av verkstadsskoleorganisationens omfattning nämnas, att elevantalet vid sistnämnda tidpunkt i samtliga kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning för *hantverk* och *industri* utgjorde omkring 14,350.

Våren 1937 tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet särskilda sakkunniga — den s. k. v e r k s t a d s s k o l e u t r e d n i n g e n — för utredning av vissa frågor rörande verkstadsskolorna för arbetslös ungdom. Utredningen hade därjämte att taga under övervägande, huruvida icke arbetslöshetsskolorna — samtliga eller vissa av dem — lämpligen skulle kunna infogas i det nuvarande skolsystemet såsom en ny kategori av yrkesutbildningsanstalter med uppgift att tjänstgöra såsom *centrala verkstadsskolor* för större områden.

Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag bygger på verkstadsskoleutredningens den 30 september 1938 framlagda betänkande angående centrala verkstadsskolor m. m. (S. O. U. 1938: 26).

I nämnda betänkande hava framlagts dels förslag om inrättande av ett system med centrala verkstadsskolor, i vilket system de nuvarande arbetslöshetsskolorna i viss utsträckning borde inlemmas, dels ock vissa riktlinjer och förslag rörande speciella åtgärder under arbetslöshetstider för befrämjande av yrkesutbildningen. I sistnämnda avseende innefattar de sakkunnigas förslag i stort sett icke frågor, till vilka slutlig ställning av departementschefen ansetts böra tagas i nu förevarande sammanhang.

I. Centrala verkstadsskolor.

1. Inledning.

Departementschefen har inledningsvis behandlat spörsmålen om den nödvändiga avvägningen mellan utbildningsmöjligheterna i olika yrken samt mellan de utbildningsmöjligheter, som kunna och böra erbjudas inom näringslivet, och dem, som behöva ställas till förfogande i skolor av skilda slag.

Verkstadsskoleutredningen har framhållit, att de särskilda spörsmålen beträffande centrala verkstadsskolor hade ett mer eller mindre ofrånkomligt samband med motsvarande frågor rörande yrkesutbildningsanstalterna i

allmänhet. Det vore sålunda icke lämpligt att taga ställning till spörsmål rörande organisation, statsbidragsgrunder, löner och dylikt vid eventuella centrala verkstadsskolor utan att ställa dem i relation till vad som gällde i motsvarande avseenden vid yrkesundervisningsanstalterna i övrigt. De sakkunniga hava i detta sammanhang berört frågorna om avvägningen mellan utbildningsmöjligheterna i olika yrken och mellan utbildningsmöjligheterna inom näringslivet, å ena sidan, och i särskilda yrkesutbildningsanstalter å den andra. De hade vid sina överväganden kommit till den uppfattningen, att en översyn i ett sammanhang av yrkesskolväsendet i dess helhet borde komma till stånd.

Vidare erinras i detta sammanhang om verkstadsskoleutredningens den 30 december 1938 framlagda förslag angående inrättande av en särskild överstyrelse för yrkesutbildning (S. O. U. 1938: 54).

Enligt förslaget skulle yrkesskolavdelningen inom skolöverstyrelsen upphöra och överstyrelsen för yrkesutbildning organiseras såsom ett fristående statligt organ i nära samband med näringsliv och arbetsmarknad. Överstyrelsen skulle bestå av en ordförande, tillika chef, samt fyra ledamöter, av vilka två närmast skulle företräda företagar- och två arbetarintressen inom näringslivet. Till överstyrelsen skulle vara knutet ett kansli, fördelat på tre byråer. Överstyrelsen skulle icke blott — såsom skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning — handhava ledningen av den yrkesundervisning för hantverk och industri samt handel och husligt arbete, som äger rum i skolor av olika slag, utan jämväl och icke minst handhava ledningen av de åtgärder till befrämjande av yrkesutbildningen inom näringslivet, som det allmänna finner skäl vidtaga.

Såsom skäl för sitt förslag anför utredningen bland annat, att i den mån yrkesutbildningens tyngdpunkt förskötes i riktning mot skolor med heldagsundervisning, bleve yrkesutbildningen för industri och hantverk i minst lika hög grad en direkt närings- och arbetsmarknadsfråga som en uppfostrings- och undervisningsangelägenhet. Verkstadsskoleutredningen hade också utifrån dessa synpunkter funnit det angeläget, att statens åtgärder i fråga om yrkesutbildning inom näringslivet förlades under samma centrala myndighet som skolåtgärderna på yrkesutbildningens område. På grund härav hade utredningen föreslagit, att de hittills av kommerskollegium omhändertagda uppgifterna rörande lärlingsutbildning inom hantverket flyttades till den nya överstyrelsen för yrkesutbildning. Det förändrade läge, i vilket frågorna rörande yrkesundervisningen kommit genom en successivt skeende utveckling, syntes i ständigt ökad grad påkalla smidighet och anpassningsförmåga efter näringslivets behov och förändringar. Det torde icke kunna förväntas, att så skedde i tillräckligt hög grad hos myndigheter, vilka vore inriktade huvudsakligen på skolangelägenheter.

I detta sammanhang har verkstadsskoleutredningen även understrukit yrkesutbildningsåtgärdernas betydelse under arbetslöshetsperioder. De särskilda uppgifter, som därunder borde ankomma på den centrala ledningen för yrkesutbildningen, hade också varit av stor betydelse för utredningens ståndpunktstagande i fråga om denna lednings organisation. Även i detta avseende framträdde yrkesutbildningens nära samband med arbetsmark-

nad och näringsliv synnerligen starkt. De sakkunniga anföra, att de synpunkter, som här borde göra sig gällande, måste i huvudsak anses främmande för egentliga undervisningsmyndigheter.

Kommerskollegium har förutsatt, att därest de sakkunnigas förslag genomfördes, detta skedde under en central ledning, som hade sin uppmärksamhet riktad på att kostnaderna för yrkesutbildningen stode i rimligt förhållande till det framtida praktiska värde, utbildningen i verkligheten kunde tänkas få, främst för den utbildade lärlingen men också för hantverk, industri och näringsliv i allmänhet. Den centrala ledningens organiserande och övervakande insatser måste bli av den mest avgörande betydelse för yrkesskolväsendets lyckosamma utveckling.

Statens arbetslöshetskommission har uttalat, att tillkomsten av en central ledning av yrkesutbildningen, som bleve i stånd att upprätthålla en intim kontakt med näringsliv och arbetsmarknad, syntes kommissionen innebära en garanti för att en utökning av yrkesundervisningen under arbetslöshetstider verkställdes under iakttagande av samtliga på behovet av en sådan utökning inverkan faktorer.

Svenska landstingsförbundet har framhållit, att den centrala ledningen av yrkesskolväsendet måste äga möjlighet och förutsättningar att följa näringslivets utveckling, emedan yrkesskolorna måste arbeta i intim kontakt med de olika orternas näringsliv.

Svenska arbetsgivareföreningen finner, att det skulle varit ändamålsenligt att i första hand genomföra en omorganisation av den centrala ledningen för yrkesskolväsendet efter de riktlinjer, verkstadsskoleutredningen föreslagit i sitt senare betänkande, för att sedermera med stöd av den mera allsidiga erfarenhet, en dylik ledning förfogade över, efter hand uppdraga de principiella riktlinjerna för och bygga ut de olika grenarna av yrkesutbildnings- och lärlingsverksamheten. Föreningen ville giva uttryck för ett önskemål, att vid planerad omorganisation av den centrala yrkesskoleledningen det blivande centralorganet gäves en sammansättning, som tillförsäkrade detsamma en närmare kontakt än hittills varit fallet med representer för olika intressen inom näringsliv och arbetsmarknad.

Departementschefen har för egen del anfört huvudsakligen följande:

Vid bedömandet av frågan om en mera väsentlig utvidgning av den nuvarande organisationen av verkstadsskolor för yrkesutbildning för hantverk och industri måste en avvägning ske mellan de utbildningsmöjligheter, som skapades för hantverket och de industriella yrkena, och dem, som stode till förfogande för andra yrken. De sakkunniga hade särskilt framhållit jordbrukets, skogsbrukets och fiskets behov av yrkesutbildad arbetskraft. Departementschefen framhölle, att en överföring av arbetskraft från yrken, där brist på arbetskraft normalt föreläge, vore att befara, därest utbildningen för yrken, som i varje fall droge till sig arbetskraft, speciellt tillgodosåges. Det vore på grund härav av vikt, att behovet av en dylik avvägning noga beaktades. Detta gällde i särskild grad för den centrala ledningen av yrkesundervisningen, på vars förmåga att leda inriktningen av yrkesutbildningsåtgärderna på olika områden måste ställas stora krav. Det vore vidare av betydelse, att en avvägning skedde mellan de utbildningsmöjligheter, som kunde och borde erbjudas inom näringslivet, och dem, som behövde ställas till förfogande av det allmänna. Att beakta detta vore nöd-

vändigt icke endast nu, då fråga vore om principiellt ställningstagande till föreliggande förslag om inrättande av centrala verkstadsskolor, utan i lika hög grad för framtiden, när det gällde att i det enskilda fallet taga ställning till uppkommande frågor om utökning eller omläggning av yrkesutbildningsmöjligheterna eller över huvud organisationen av yrkesutbildningsväsendet på en viss ort. Även denna uppgift ankomme främst på yrkesundervisningens centrala ledning, som alltså måste vara väl rustad därför.

På yrkesutbildningens område förelåge ett flertal betydelsefulla delspörsmål, som varit föremål för särskilda, numera i huvudsak avslutade utredningar och som väntade på sin lösning, exempelvis frågorna om utbildningen av lärare för yrkesundervisningen, yrkesutbildningen för lantbruk, skogsbruk och fiske samt yrkesutbildning för sjöfolk och av hembiträden. Här till komme spörsmålet om organisationen av den centrala ledningen av yrkesutbildningen. Med hänsyn till det nära sambandet mellan alla dessa frågor hade verkstadsskoleutredningen kommit till den uppfattningen, att en översyn i ett sammanhang av yrkesskolväsendet i dess helhet borde komma till stånd.

Vid anmälan den 22 november 1940 av frågan om tillsättande av en kommitté för utredning rörande skolväsendets organisation m. m. hade departementschefen erinrat om behovet av en översyn i ett sammanhang av de inom yrkesutbildningen aktuella frågorna och av yrkesskolväsendet i dess helhet. Vissa av dessa frågor — såsom spörsmålen om verkstadsskolornas framtida ställning och om inrättande av en särskild överstyrelse för yrkesutbildningen — kunde och borde beredas en isolerad lösning. Vissa frågor i övrigt borde lämpligen upptagas i samband med spörsmålet om inrättande av en särskild överstyrelse för yrkesutbildningen. Det syntes mindre lämpligt att låta dessa frågor bedömas av kommittén, som huvudsakligen måste inriktas på folkskoleundervisningen och den högre allmänna undervisningen. Vad sålunda yttrats utgjorde givetvis intet hinder för kommittén att, i den mån sådant av utredningsarbetet i övrigt direkt påkallades, ingå jämväl på de frågor, som rörde den egentliga yrkesutbildningen, och deras samband med undervisningsväsendet i övrigt.

I anslutning till vad sålunda anförts ville departementschefen här endast uttala, att frågan om vilka åtgärder, som borde vidtagas för att inom yrkesutbildningen ernå tillräcklig planmässighet och en önskvärd avvägning mellan skilda intressen, borde i fortsättningen uppmärksammas och vid lämplig tidpunkt i hela dess vidd upptagas till omprövning. Det syntes vara särskilt betydelsefullt, att den centrala statliga ämbetsmyndigheten på yrkesundervisningens område — för närvarande skolöverstyrelsen — hade möjligheter till nära kontakt med näringslivets och arbetsmarknadens olika intressen. Ehuru departementschefen på grund härav funne en omorganisation av det nuvarande centralorganet önskvärd, ansåge departementschefen sig dock icke kunna nu framlägga förslag om en mera genomgripande omorganisation. I annat sammanhang ämnade departementschefen emellertid föreslå en provisorisk förstärkning av skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning.

Oaktat verkstadsskoleutredningen ansett en översyn i ett sammanhang av yrkesskolväsendet i dess helhet erforderlig, hade de sakkunniga dock funnit, att centrala verkstadsskolor för yrkesutbildning för hantverk och industri borde kunna inrättas, innan en dylik översyn verkställdes. Enligt de sakkunnigas uppfattning vore nämligen behovet av ökade möjligheter till yrkesutbildning så stort att, även om i framtiden i större eller mindre utsträck-

ning riktlinjerna för denna utbildning skulle omläggas, tillräckligt utrymme förefunnnes jämväl för sådana verkstadsskolor. Departementschefen ville — under hänvisning till vad i det följande anfördes om behovet av ökade yrkesutbildningsmöjligheter — ansluta sig till denna mening. Ett genomförande i större eller mindre utsträckning av de sakkunnigas nu ifrågavarande förslag syntes sålunda icke behöva eller böra uppskjutas enbart därför, att andra frågor på yrkesutbildningens område icke samtidigt kunde upptagas till behandling.

I *motionerna I: 189 och II: 254* har yrkats, bland annat, att riksdagen måtte i princip besluta om inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildning i enlighet med huvudlinjerna i de sakkunnigas förslag. Till stöd här för har anförts i huvudsak följande:

Departementschefen delade de sakkunnigas uppfattning om önskvärdheten och betydelsen av en särskild överstyrelse för yrkesutbildningen men ställde frågan på framtiden. Starka skäl vore dock enligt motionärernas mening förebragta för ett principbeslut om en centralledning för yrkesskoleväsendet i samband med att avgörande träffades rörande organisation och statsbidrag till de centrala verkstadsskolorna. Denna gren av undervisningen vore i hög grad särpräglad, och det framstode som synnerligen betydelsefullt att den centrala ämbetsmyndigheten på detta undervisningsområde hade möjlighet till nära kontakt med näringslivet och arbetsmarknaden. Detta gällde icke minst vid starten av de nu föreslagna verkstadsskolorna, varvid centralledningens insatser kunde bli av största betydelse för deras riktiga uppbyggande och lyckosamma utveckling. Denna ledning skulle också utgöra en garanti för att en utökning av yrkesundervisningen under arbetslöshetstider kunde verkställas under iakttagande av samtliga inverkan faktorer, om vilkas vikt arbetslöshetskommissionens erfarenheter vittnade. Departementschefens tvekan att nu framlägga förslag om en fristående centralledning för yrkesutbildningen hänförde sig möjligen till de därmed förenade merkostnaderna. I jämförelse med kostnaderna för det framlagda förslaget om de centrala verkstadsskolorna syntes dessa merkostnader dock ej behöva tillmätas allt för stor betydelse. Enligt verkstadsskoleutredningens beräkningar skulle kostnaderna för den föreslagna överstyrelsen för yrkesutbildning kunna uppskattas till cirka 234,000 kronor per år vilket innebure en merkostnad av cirka 116,000 kronor per år i jämförelse med nuvarande organisation. Då ledningen av verkstadsskoleväsendet, om den även i framtiden skulle handhavas av skolöverstyrelsens yrkesavdelning, enligt vad departementschefen meddelade, komme att nödvändiggöra en viss utvidgning av denna avdelning, bleve merkostnaden för en fristående överstyrelse relativt obetydlig i jämförelse med de miljonbelopp ifrågavarande undervisning krävde. Därtill kunde betonas, att dessa merkostnader säkerligen skulle innebära en produktiv insats, enär yrkesutbildningen inom såväl yrkesskoleväsendet som näringslivet under en fristående centralledning efter allt att döma bleve mera effektiv och därigenom i högre grad skulle bidra till höjande av näringslivets produktionsförmåga. En dylik central ledning av yrkesskoleväsendet torde också hava särskilda möjligheter att tillse, att anvisade medel i allmänhet erhöles en effektiv användning och på så sätt åstadkomme kostnadsbesparingar.

I likhet med verkstadsskoleutredningen och departementschefen håller utskottet före, att centrala verkstadsskolor för yrkesutbildning för hantverk och industri synas kunna inrättas, innan den översyn av yrkesskolväsendet i dess helhet, som utredningen ansett önskvärd, blivit verkställd. Behovet av ökade möjligheter till yrkesutbildning torde nämligen vara så stort att, även om i framtiden i större eller mindre utsträckning riktlinjerna för denna utbildning skulle omläggas, tillräckligt utrymme förefinnes jämväl för dylika verkstadsskolor. Departementschefen har i förenämnda statsrådsprotokoll framhållit, att han kommit till den slutsatsen, att den nuvarande verkstadsskoleorganisationen i landet borde utbyggas med centrala verkstadsskolor, ehuru denna utbyggnad borde ske med tillbörlig försiktighet och med iakttagande av att näringslivets egna resurser till yrkesutbildning i första hand tillvaratagas. Utskottet delar den av departementschefen sålunda uttalade uppfattningen. Vad beträffar organisationen av utbildningsanstalterna på nu ifrågavarande område torde det vara av största vikt, att densamma får en smidig och elastisk utformning, så att anpassning i största möjliga utsträckning kan äga rum efter olika behov för olika delar av landet och för landet i dess helhet. Inträdande växlingar i konjunkturerna måste vidare påverka yrkesutbildningens inriktning och avvägning och ställa avsevärda krav på organisationens anpassningsförmåga. Då yrkesutbildningsåtgärderna dessutom hava en betydelsefull uppgift att fylla såsom medel mot bekämpande av ungdomsarbetslöshet, synes det utskottet synnerligen angeläget, att yrkesundervisningens centrala ledning har möjlighet till nära kontakt med näringslivets och arbetsmarknadens olika intressen. Detta har också av departementschefen understrukits. Den omorganisation av den centrala statliga ämbetsmyndigheten på yrkesundervisningens område — för närvarande skolöverstyrelsen — som de sakkunniga förordat i syfte att härigenom erhålla en helt fristående överstyrelse för yrkesutbildningen, har departementschefen visserligen funnit önskvärd, men ansett förslag likväl icke nu kunna framläggas i sådan riktning. I motionerna I: 189 och II: 254 har, så vitt här är i fråga, däremot påyrkats upprättande redan nu av ett dylikt organ. Utskottet finner sig icke berett att för närvarande biträda motionärernas förslag. Utskottet anser dock, att utvecklingen på yrkesundervisningens område — särskilt sedan anordningen med centrala verkstadsskolor kommit i gång och möjligheter förefinnas att överblicka dess blivande omfattning — kommer att nödvändiggöra att ett fristående centralt organ inrättas för ledningen av yrkesutbildningen. Ett dylikt organ måste tvivelsutan få bättre förutsättningar att tillvarataga dessa speciella intressen än vad som kan bliva möjligt för skolöverstyrelsen vid fortsatt utvidgning av yrkesskolväsendet. Därest en särskild överstyrelse för yrkesutbildning befinnes böra upprättas, synes det utskottet böra övervägas, om icke under denna styrelse borde i rationaliseringssyfte sammanföras huvuddelen av de upp-

gifter på yrkesundervisnings område, som nu ankomma på olika statliga organ. Med vad utskottet sålunda anfört torde motionerna I: 189 och II: 254 — såvitt nu är i fråga — få anses besvarade.

2. Behovet av utökad yrkesutbildning.

Verkstadsskoleutredningen har framhållit, att man hittills i stor utsträckning vid utredningar, som haft till syfte att klarlägga förutsättningarna för en planerad yrkesutbildningsanstalt, främst tagit sikte på behovet att bereda den uppväxande ungdomen erforderlig eller åtminstone önskvärd utbildning, med hjälp av vilken den skulle kunna vinna såvitt möjligt tryggad utkomst i livet. Man hade då givetvis utgått ifrån, att det inom näringslivet samtidigt förelegat ett behov av yrkesutbildad arbetskraft, som icke kunde tillgodoses genom redan befintliga yrkesutbildningsresurser.

Det vore givet, framhåller *departementschefen*, att rimlig hänsyn borde tagas till önskemålet att bereda ungdomen så god yrkesutbildning som möjligt. Departementschefen ville dock i likhet med de sakkunniga understryka, att *i längden* det måste vara näringslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft, som bleve avgörande för omfattningen och inriktningen av åtgärderna för yrkesutbildning. De utbildningsmöjligheter, som samhället erbjöde, måste av den enskilde begagnas på hans eget ansvar. De samhällsliga åtgärderna för yrkesutbildningen kunde alltså icke innebära någon garanti, att de på så sätt utbildade skulle erhålla en anställning, som enligt deras egen uppfattning svarade mot utbildningen.

Inom ramen för näringslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft borde vidare i all den utsträckning, som vore möjlig, näringslivets egna yrkesutbildningsresurser i första hand tagas i anspråk. I den mån det allmännas ingripande på ifrågavarande område funnes påkallat, borde åtgärderna sålunda främst syfta till att stödja och utveckla yrkesutbildningen inom näringslivet. Departementschefen ville här erinra om 1936 års hantverks-sakkunnigas föreliggande förslag om lärlingsutbildningen inom hantverket. Det vore givetvis av stor vikt, att en ändamålsenlig lösning så snart ske kunde vunnes av de betydelsefulla problem, som behandlats av sistnämnda sakkunniga. Även en särskild lärlingslagstiftning förutan torde emellertid många åtgärder till befrämjande av yrkesutbildningen inom näringslivet kunna genomföras i nära samarbete mellan vederbörande statliga centralorgan samt representanter för näringsliv och organisationer på arbetsmarknaden. Det syntes angeläget, att vederbörande statliga myndigheter i sin mån bidroge härtill. Redan nu understödde staten ekonomiskt viss lärlingsutbildning, särskilt inom hantverket. Departementschefen funne mycket som talade för att denna form av praktisk yrkesutbildning — vilken i förhållande till andra vore mindre kostsam — ytterligare utvecklades och enhetliggjordes.

Med den principiella inställning, departementschefen sålunda intagit, ansåge departementschefen sig kunna förorda en utbyggnad av den nuvarande organisationen med skolor för yrkesundervisning för hantverk och

industri endast om och i den mån utbildningsresurserna inom näringslivet icke förmådde fylla de krav, som måste ställas på desamma. Att därvid den skolundervisning, som syftade till att giva en kompletterande teoretisk undervisning åt den unge, som i sin anställning i näringslivet erhöle praktiska kunskaper och färdigheter, fortfarande borde åtnjuta det allmännas stöd till vidare utveckling syntes självklart. Frågan bleve alltså närmast, om och i vilken mån skäl förelåge för en vidare utvidgning av den skolundervisning, som syftade till att giva den unge såväl praktisk som teoretisk yrkesutbildning, d. v. s. av den yrkesutbildning, som ägde rum framförallt i verkstadsskolor och andra liknande heldagsskolor.

Vid bedömandet av frågan om behovet av en utvidgning av verkstads-skoleorganisationen har *verkstadsskoleutredningen* sökt klarlägga frågan, huruvida den nuvarande yrkesutbildningen i olika former för hantverk och industri under alla förhållanden och i full utsträckning vore tillfredsställande.

I sin redogörelse hava de sakkunniga med stöd av statistisk utredning framhållit, att den övervägande delen av den yrkesutbildning för hantverket och de industriella yrkena, som över huvud förekommer, äger rum inom hantverks- och industriföretagen själva och i viss mån kompletteras med genomgång av kurser i lärlings- och liknande skolor. Den yrkesutbildning, som äger rum i kommunala och enskilda heldagsskolor (och som sålunda icke blott är att betrakta som en kompletterande teoretisk utbildning), är ännu av en relativt mindre omfattning. Beträffande yrkesutbildningen inom industrin hava de sakkunniga påpekat, att en verkligt organiserad sådan praktisk och teoretisk utbildning endast finnes vid ett fåtal större industriföretag. Inom industriföretagen i allmänhet, hava de sakkunniga vidare anfört, finnes såsom regel icke någon planmässigt ordnad praktisk undervisning, och endast i en förhållandevis mycket obetydlig omfattning kompletterades denna med teoretisk undervisning i lärlings- och liknande skolor. Även om flertalet arbetare inom industrin numera vore s. k. tempoarbetare och ej behöfve verklig yrkesutbildning, så krävdes av återstoden en så mycket större yrkesskicklighet. Vid de talrika mindre företagen, såsom vid reparationsverkstäder, smärre mekaniska verkstäder på landsbygden och liknande företag, finge kraven på genomsnittsarbetaren ställas till och med högre än på motsvarande arbetare inom storindustrin. Särskilt på landsbygden rådde en märkbar brist på verkligt yrkesutbildad arbetskraft. Härtill komme de speciella förhållanden, som konjunkturväxlingarna medförde. Intagningen av ny arbetskraft avstannade vid försämrade konjunkturer i stort sett och de redan anställda förlorade sina anställningar. Frånsett den sålunda iråkade arbetslösheten, bleve innebörden därav, att en del årgångar unga ginge miste om den yrkesutbildning, de eljest skulle hava erhållit i sina anställningar. Deras försörjningsmöjligheter för framtiden försämrades härigenom. Vad yrkesutbildningen för hantverksyrkena beträffar, har *verkstadsskoleutredningen* skildrat förhållandena i förevarande avseende på i huvudsak samma sätt med understrykande av att i stort sett varje hantverkets utövare måste hava en grundlig yrkesutbildning samt att hantverksföretagen som regel vore små och lika fördelade på städer och landsbygd. För yrkesutbildningen innebure dessa förhållanden minskade möjligheter till en effektiv undervisning i samband med anställning i yrket.

Med hänsyn till av de sakkunniga sålunda anförda förhållanden hava de sakkunniga ansett sig böra förorda en utbyggnad av den nuvarande verkstadsskoleorganisationen i landet.

Även de hörda *myndigheterna och organisationerna* hava i allmänhet vitsordat behovet av en utökad och mera effektiv yrkesutbildning. Den karakteristik, de sakkunniga givit av nu rådande förhållanden på yrkes- och lärlingsutbildningens område, har, i den mån den icke positivt vitsordats, icke heller mött erinran.

Departementschefen har lämnat sin anslutning till vad de sakkunniga i förevarande avseende anført och föreslagit.

Departementschefen kände sig övertygad om att behovet av yrkesutbildningsmöjligheter icke kunde till fullo tillgodoses inom de enskilda företagen. Utvecklingen inom hantverket och industrin hade i olika avseenden skapat svårigheter, då det gällt att helt bygga den praktiska delen av yrkesutbildningen på arbete inom enskilda företag. Företagen hade i stor utsträckning icke de erforderliga resurserna därför. Dessa svårigheter bleve än större i fråga om den teoretiska delen av utbildningen. För vinnande av erforderliga teoretiska kunskaper hade de unga arbetarna i regel varit hänvisade till lärlings- och yrkesskolorna. Av de sakkunniga lämnade uppgifter visade dock, att elevfrekvensen i dessa skolor varit förhållandevis mycket låg. Bidragande härtill vore givetvis, att i stor utsträckning företagen vore belägna på så stort avstånd från närmaste lärlings- och yrkesskola, att den unge icke kunnat förena anställningen med skolgången. Här framträdde sålunda främst landsbygdens speciella förhållanden. Departementschefen ansåge det angeläget att understryka, att enligt hans mening behovet av förbättrade yrkesutbildningsmöjligheter för landsbygdens ungdom vore ett av de tungt vägande skälen för en utvidgning av den nuvarande verkstadsskoleorganisationen.

Bland övriga skäl härför framstode dock med särskild styrka de speciella förhållanden, som för de ungas yrkesutbildning för hantverk och industri föranleddes av de växlande konjunkturerna. Verkstadsskoleutredningen hade i detta avseende särskilt framhållit, att följderna av att vissa årgångar unga under lågkonjunkturer icke genom anställningar inom näringslivet fått den utbildning, de eljest därigenom skulle hava erhållit, bleve, att högkonjunktorens ökade behov av verkligt yrkesutbildad arbetskraft bleve sämre tillgodosett. Brist på yrkesutbildad arbetskraft under en gynnsam konjunktur innebure givetvis i sin tur, att näringslivet i viss utsträckning finge avstå från arbetstillfällen, som eljest stått till buds. Följden av sistnämnda förhållande framträdde, om man betänkte det nära sambandet mellan produktionen på olika stadier och områden. En ökning eller minskning av arbetstillfällena för yrkesarbetarna innebure en kvantitativt säkerligen än mer betydande ändring i arbetstillfällena för de övriga arbetarkategorierna. En jämn och tillräckligt riklig tillgång på yrkesutbildad arbetskraft vore sålunda ett betydelsefullt allmänt intresse. Även för att bidra till en dylik jämnare tillgång syntes en utökad verkstadsskoleorganisation av behovet påkallad.

Såsom framgått icke minst under 1930-talets lågkonjunktur, hade dessutom verkstadsskolorna en betydelsefull uppgift att fylla såsom medel till bekämpande av ungdomsarbetslöshet. Detta gällde i första hand med hän-

syn till behovet att sysselsätta och utbilda den unge arbetslöse, intill dess han vid bättre arbetstillgång kunde erhålla anställning. Erfarenheterna av de åtgärder, som under de senaste tio åren vidtagits i nämnda avseenden, gäve en uppfattning om skolornas betydelse i detta hänseende. Men det sagda gällde också, om med hänsyn till hastigt inträdd omkastning i de ekonomiska förhållandena i en trakt ungdomen därstädes behövde inriktas på arbete inom andra yrken än tidigare. Som exempel ville departementschefen framhålla de nuvarande verkstadsskolorna för arbetslös ungdom.

När departementschefen sålunda med hänsyn till de på frågan inverkan omständigheterna ansåge sig böra förorda en utbyggnad av den nuvarande verkstadsskoleorganisationen i landet, så skedde detta med understrykande av att denna utbyggnad borde ske med tillbörlig varsamhet.

Som utredningen framhållit i sitt betänkande, kunde det icke nu bli fråga om att fatta beslut angående inrättandet av någon särskild verkstadsskola. Staten borde i detta sammanhang inskränka sig till att bestämma grunderna och villkoren för sin medverkan till uppbyggandet av den ifrågasatta utökade verkstadsskoleorganisationen.

Socialstyrelsen hade framhållit, att det vore av betydelse att möjliggöra jämväl enklare, mindre tidskrävande yrkesutbildning, exempelvis i form av studiecirklar och korrespondenskurser, eventuellt anknutna till verkstadsskolorna. Departementschefen funne åtgärder i denna riktning böra understödjas, i den mån de prövades ändamålsenliga. Det borde ankomma på vederbörande statliga centralorgan att hava sin uppmärksamhet riktad jämväl på hithörande spörsmål.

Verkstadsskoleutredningens förslag avsåge i första hand utbildning av manlig ungdom för hantverks- och industriyrkena. Utredningen hade emellertid framhållit, att därest det skulle befinnas lämpligt att för kvinnlig ungdom inrätta särskilda centrala verkstadsskolor eller särskilda yrkesavdelningar vid dylika, enahanda principer kunde tillämpas som de i betänkandet angivna. Departementschefen instämde i detta uttalande.

I *motionerna I: 189 och II: 254* har, såsom av det föregående framgår, bland annat yrkats, att riksdagen måtte besluta, att verkstadsskolorna principiellt skulle stå öppna för kvinnlig ungdom.

Till stöd härför har framhållits, att med den standpunkt, departementschefen intagit till detta spörsmål, frågan om den kvinnliga ungdomens yrkesutbildning icke kunde anses tillfredsställande behandlad. I likhet med vad som skett inom den högre utbildningen borde även verkstadsskolorna principiellt stå öppna för kvinnliga elever. Någon större tillströmning, som kunde leda till inrättande av särskilda kvinnliga avdelningar, torde knappast vara att räkna med inom flertalet berörda yrken. Möjligheten borde därför stå öppen för enskilda kvinnliga elever att erhålla ifrågavarande yrkesutbildning i den utsträckning, vari behov därav kunde föreligga eller uppkomma, och härför erforderliga anordningar torde kunna träffas utan att organisationen komplicerades.

Vad departementschefen anfört med avseende å behovet av utökad yrkesutbildning, har utskottet funnit bärande, varför utskottet ansluter sig till den uppfattning, som i departementschefens ifrågavarande uttalande kommit till uttryck. I *motionerna I: 189 och II: 254* har yrkats, att verkstads-

Utskottet.

skolorna principiellt böra stå öppna för kvinnlig ungdom. Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, har departementschefen uppmärksammat frågan om den kvinnliga ungdomens yrkesutbildning och instämt i verkstadsskoleutredningens uttalande att, därest det skulle befinnas lämpligt att för kvinnlig ungdom inrätta särskilda centrala verkstadsskolor eller särskilda yrkesavdelningar vid dylika, enahanda principer kunde tillämpas, som i de sakkunnigas betänkande föreslagits beträffande utbildning av manlig ungdom för hantverks- och industriyrkena. Med hänsyn härtill utgår utskottet ifrån att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på detta spörsmål och kommer att i sinom tid närmare överväga vilka åtgärder som på ifrågavarande område kunna befinnas erforderliga. Hinder torde enligt utskottets uppfattning i princip icke böra möta att, där så befinnes lämpligt och plats finnes tillgänglig, även kvinnlig ungdom må kunna emottagas i sådana verkstadsskolor eller avdelningar av desamma, vilka äro anordnade för utbildning av manlig ungdom. Med vad sålunda anförts torde motionerna I: 189 och II: 254 — så vitt nu är i fråga — få anses besvarade.

3. Verkstadsskoleväsendets yttre organisation.

a) Lokala och centrala verkstadsskolor.

Enligt *verkstadsskoleutredningen* borde vid den fortsatta utvecklingen av verkstadsskoleväsendet centrala verkstadsskolor, avsedda för vidsträcktare områden, principiellt finnas jämsides med mera lokalt betonade skolor. Emellertid föreläge redan enligt gällande bestämmelser förutsättningarna från statsverkets sida i avseende å statsunderstöd m. m. för inrättande av kommunala verkstadsskolor, både av lokala och större centrala sådana. Några ytterligare åtgärder från statens sida erfordrades alltså endast i den mån det prövades nödvändigt för staten att understödja de ifrågasatta centrala verkstadsskolorna enligt förmånligare grunder än gällande statsbidragsförfattning nu medgäve.

De sakkunnigas förslag bygger på förutsättningen, att centrala verkstadsskolor i angiven mening icke kunna väntas komma till stånd, därest icke statens ekonomiska medverkan går utöver de i sådant avseende för vanliga verkstadsskolor gällande reglerna.

Hos flera av *de hörda myndigheterna och organisationerna* har kommit till uttryck den uppfattningen, att primärkommunernas intresse av att anordna och upprätthålla mera lokalt betonade verkstadsskolor skulle upphöra eller i varje fall förminskas, därest efter särskilt förmånliga grunder av staten understödda centrala verkstadsskolor komme till stånd. Det har därjämte uttalats, att mindre verkstadsskolor, sålunda även lokala verkstadsskolor, kunde i jämförelse med de större centralskolorna erbjuda vissa fördelar, exempelvis i avseende å elevernas möjligheter att kvarbo i sina hem, avsättningsförhållandena för den saluvärdiga produktionen m. m.

Departementschefen har för egen del anfört huvudsakligen följande:

Enligt departementschefens mening vore det icke lyckligt, om inrättandet av ett system med centrala verkstadsskolor skulle medföra en stagnation eller återgång för de mera lokalt betonade verkstadsskolorna. Dylika lokala verkstadsskolor hade företrädesvis inrättats på orter, där med hänsyn till förekomsten av industri- och hantverksföretag ett omedelbart påtagligt större behov av yrkesutbildad arbetskraft förelegat. Det vore emellertid uppenbart, att en eventuell central verkstadsskola i första hand måste söka i lika mån tillgodose behovet av yrkesutbildning för ungdomen i alla de kommuner, skolan avsåge att betjäna. Hade därför på grund av speciella förhållanden en ort behov av rikligare yrkesutbildningsmöjligheter för sin ungdom, torde den sålunda icke kunna räkna med att den centrala verkstadsskolan skulle kunna bereda plats för alla de unga därifrån, vilka önskade utbildning i verkstadsskola. För att tillgodose de lokala behoven måste då kommunen — i framtiden liksom nu — själv upprätthålla en lokal verkstadsskola. Det förefölle skäligt, att en verkstadsskola, som tillgodosåge sådana behov av lokal natur, icke borde erhålla statsbidrag efter samma förmånliga grunder som den centrala verkstadsskolan. Härtill komme, att i många fall säkerligen en kommun med ett relativt större behov av yrkesutbildningsmöjligheter för sin ungdom även ur andra synpunkter torde finna det fördelaktigt att upprätthålla en lokal verkstadsskola, även om statsunderstödet bleve mindre rikligt än till centralskolorna.

Departementschefen vore sålunda böjd för att, i likhet med de sakkunniga, anse, att centrala verkstadsskolor och mera lokalt betonade verkstadsskolor borde, för att tjäna var sina ändamål, finnas jämsides med varandra samt att de utan större olägenheter kunde av staten understödjas efter olika grunder. Någon annan, bättre utväg att tillgodose vissa av de betydelsefulla speciella uppgifter, de centrala verkstadsskolorna i första hand avsetts för, hade icke heller anvisats. Departementschefen hade emellertid därmed icke tagit ställning till spørgsmålet, huruvida en central verkstadsskola kunde och borde förläggas med avdelningar på flera orter inom rekryteringsområdet. Frågor härom borde prövas efter förhållandena i varje särskilt fall. Om en sådan uppdelning gjordes, borde detta likväl icke få innebära, att man släppte principen, att den centrala verkstadsskolan borde i lika mån tillgodose ungdomen i alla kommuner i rekryteringsområdet.

Med anledning av vissa av de hörda myndigheternas och organisationernas uttalanden ville departementschefen understryka, att det givetvis måste betraktas såsom ett betydelsefullt allmänt intresse, att de resurser, de nuvarande lokala verkstadsskolorna erbjöde, tillvaratoges för undervisning av ungdom även från andra kommuner än skolkommunen. Verkstads-skoleutredningen hade övervägt, huruvida särskilda förmåner borde beredas lokal verkstadsskola, som mottoge ungdom från andra kommuner, men med hänsyn till svårigheten att överblicka konsekvenserna icke ansett sig kunna framlägga förslag i sådant hänseende. Departementschefen utginge emellertid ifrån, att den centrala ledningen av yrkesundervisningsväsendet hade sin uppmärksamhet riktad även på detta spörsmål.

Departementschefen har slutligen betonat angelägenheten av att centrala verkstadsskolor inrättas med tillbörlig varsamhet. Kravet härpå skulle enligt departementschefens mening icke tillräckligt beaktas, därest ej även de senast angivna synpunkterna uppmärksammades.

b) *Huvudmannaskapet för de centrala verkstadsskolorna.*

Verkstadsskoleutredningen har anfört, att man hade att välja mellan staten samt landstingen och primärkommunerna eller föreningar av dessa, när det gällde att bestämma, vilken myndighet, som lämpligast borde anförtros huvudmannaskapet för centrala verkstadsskolor. Utredningen har för sin del förordnat, att huvudmannaskapet anförtroddes l a n d s t i n g e n.

De sakkunniga vore väl medvetna om att ett stort antal uppgifter av synnerligen kostsam art lagts på landstingen, som sålunda i flertalet fall redan tyngdes av betydande utgifter. Liksom sjukvården syntes dock yrkesutbildningen vara en angelägenhet, som kunde anses i särskild grad ligga inom landstingens intresseområde. Här gällde att bereda ungdomen i icke blott vissa utan alla kommuner inom ett område i huvudsak samma möjligheter att erhålla den utbildning, som krävdes för en framgångsrik verksamhet i livet. Om icke staten själv skulle påtaga sig dessa uppgifter, syntes enligt de sakkunnigas mening landstingen vara bäst ägnade härför. Landstingen hade också redan i åtskilliga fall antingen ställt sig som huvudmän för lantmänna- och lantushållsskolor eller i större eller mindre utsträckning lämnat bidrag till dessa.

I och med nämnda principiella ställningstagande uppkomme givetvis den frågan, huruvida verkstadsskolor, som upprättats av städer, vilka icke tillhörde landsting, borde kunna i anslagshänseende vara centrala verkstadsskolor. De sakkunniga ställde sig avvisande till denna tanke.

Nämnda städer hade redan sitt yrkesskolväsende i vissa fall mycket väl ordnat. Härtill komme, att dessa samhällen och de städer i övrigt, som i framtiden skulle kunna ifrågakomma, säkerligen hade de ekonomiska resurser, att det kunde förutsättas, att de själva med statsunderstöd efter i huvudsak nu gällande grunder kunde tillskapa eventuellt ytterligare erforderliga yrkesundervisningsmöjligheter. De speciella hänsyn för landsbygdens behov av yrkesundervisning, vilka borde tagas, föreläge icke heller i dessa fall.

Beträffande spörsmålet, huruvida en p r i m ä r k o m m u n, vare sig den deltog i landsting eller icke, skulle kunna förena sig med ett l a n d s t i n g om upprättande och driften av en verkstadsskola, som avsåges att bliva erkänd såsom central verkstadsskola, kunde en dylik förening tänkas motiverad därmed, att primärkommunen hade ett särskilt intresse i tillkomsten av en dylik yrkesundervisningsanstalt och förty ville bidra till de kostnader, som landstinget eljest ensamt skulle hava att bära för anstalten. Beträffande detta spörsmål ville de sakkunniga allenast uttala, att något principiellt hinder icke syntes böra resas mot en dylik förening under förutsättning, att primärkommunen icke tillförsäkrades någon företrädesrätt för kommunens ungdom till elevplatser vid skolan. Då fråga vore om förening mellan landsting och primärkommun, som deltog i landstinget, borde dock landstinget stå som ensam ansvarig huvudman, även om, jämlikt bestämmelser, som meddelats i reglementet för skolan, primärkommunen skulle äga rätt att utse en eller annan ledamot av skolans styrelse. I stort sett komme sålunda primärkommunens deltagande att inskränka sig till att ekonomiskt bidra till skolans upprättande och drift. Därest emellertid en stad, som icke deltog i landsting, skulle vilja förena

sig med ett landsting om inrättande av en central verkstadsskola, uppstode därjämte det särskilda spørsmålet, huruvida statsbidrag borde utgå till denna skola efter samma förmånliga grunder, som till centrala verkstadsskolor i allmänhet.

Enligt de sakkunnigas mening borde i sådant fall statsbidrag till skolan utgå efter jämkade grunder, om vilka Kungl. Maj:t syntes böra besluta.

Skolöverstyrelsen har ansett många skäl tala för att åtminstone ett mindre antal verkstadsskolor gjordes statliga. Den statliga verkstadsskolan skulle bland annat i fråga om yrkesutbildningen under arbetslöshetstider kunna erbjuda bestämda fördelar i jämförelse med icke statliga sådana.

Socialstyrelsen — som anser, att säkerligen flera motiv kunna anföras för landstingen såsom huvudmän för de centrala verkstadsskolorna — har uttalat, att många skäl även talade för staten såsom huvudman, samt härvid bland annat framhållit, att ett system med statliga verkstadsskolor lättare kunde tagas i anspråk för utbyggnad i samband med arbetslöshet.

De hörda *länsstyrelserna* hava icke haft någon erinran mot förslaget om landstingen såsom huvudmän för centrala verkstadsskolor.

Svenska stadsförbundet tillstyrker i princip de sakkunnigas förslag men har framhållit, att städer, som icke tillhörde landsting, försatts i en undantagsställning, då de utestängts från de förmåner i avseende å statsbidrag till de centrala skolorna, som skulle tillkomma landstingen.

Svenska landstingsförbundet har ansett uteslutet att anförtro åt primärkommunerna att upprätta centrala verkstadsskolor, vilka för sin verksamhet krävde ett stort elevupptagningsområde. Däremot talade starka skäl för att staten ställde sig som huvudman, bland annat på den grund, att det knappast vore möjligt att utan kraftigt stöd från statens sida driva skolorna. Emellertid syntes det synnerligen betydelsefullt, att skolorna hade en fast lokal förankring. De måste organiseras i nära samarbete med länets näringsliv och kunna anpassas efter förändringar i detta. Det torde därför ur flera synpunkter vara lämpligast, att landstingen åtoge sig huvudmannaskapet.

Departementschefen har för egen del biträtt verkstadsskoleutredningens förslag att landstingen skulle vara huvudmän för de centrala verkstadsskolorna. Departementschefen vore emellertid medveten om att landstingen för denna delvis nya uppgift borde erhålla ett verksamt stöd från statens sida.

Såväl i de sakkunnigas utredning som i flera av remissyttrandena hade diskuterats frågan, huruvida någon eller några centrala verkstadsskolor borde upprättas och drivas av staten. Verkstadsskoleutredningen hade för sin del ansett övervägande skäl tala däremot. Av de sakkunnigas betänkande framginge, att de närmast grundade denna uppfattning på angelägenheten av att de centrala verkstadsskolorna hade en fast lokal förankring. Utredningen hade i detta avseende framhållit, att en central verkstadsskola icke borde komma till stånd annat än om de lokala intressena av olika slag vore ense om behovet av skolan. Genom att landstinget vore huvudman, finge man garanti för att i skolans ledning de olika intressena inom landstingsområdet bleve representerade. Häremot hade särskilt skolöverstyrelsen — som principiellt icke hade någon erinran mot att å lands-

tingen anförtroddes huvudmannskapet — framhållit lämpligheten av att någon eller några statliga centrala verkstadsskolor upprättades. Lärarutbildningen skulle sålunda bättre kunna tillgodoses. Ökad anpassningsförmåga till näringslivets behov av arbetskraft skulle vinnas och yrkesutbildningen under arbetslöshetstider underlättas. Även socialstyrelsen hade framfört liknande synpunkter.

För egen del ville departementschefen tillmäta de av verkstadsskoleutredningen och svenska landstingsförbundets styrelse i förevarande avseende framförda synpunkterna den största betydelsen. De fördelar, som enligt skolöverstyrelsens mening kunde ernås genom inrättande av vissa rent statliga verkstadsskolor, torde kunna i huvudsak vinnas även om verkstadsskolorna drevs i landstingens regi med understöd av statsmedel. I det följande förutsattes, att såsom särskilda villkor för statsbidrag till centrala verkstadsskolor skulle gälla, att huvudmannen ställde sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om skolornas verksamhet, som Kungl. Maj:t kunde finna skäl meddela, exempelvis i fråga om mottagande av elever från andra landstingsområden, och att huvudmannen skulle vara skyldig underkasta sig de bestämmelser om lärares utbildning vid skolan, som kunde bli i vederbörlig ordning föreskrivna.

Gentemot de sakkunnigas förslag, att städer, som icke deltog i landsting, icke skulle kunna i anslagshänseende betraktas såsom huvudmän för centrala verkstadsskolor, hade svenska stadsförbundet med skärpa vänt sig. Med hänsyn till att ett centralt verkstadsskoleväsende måste anses i första hand påkallat ur synpunkten av landsbygdens och de mindre stadsamhällellenas behov samt till nödvändigheten av att hålla nere statens utgifter för ifrågavarande ändamål, ansåge departementschefen sig dock böra giva de sakkunnigas förslag sin anslutning. Ifrågavarande städer kunde redan enligt nu gällande statsbidragsgrunder erhålla väsentliga statsunderstöd för yrkesundervisningsändamål.

Departementschefen anslöte sig jämväl till vad de sakkunniga uttalat i fråga om statsbidrag till central verkstadsskola, om vilken landsting och primärkommun förenat sig.

c) Antalet centrala verkstadsskolor.

Verkstadsskoleutredningen har icke ansett sig böra framställa förslag om inrättande i de särskilda fallen av centrala verkstadsskolor. Frågor av denna art böra enligt de sakkunnigas mening prövas med hänsyn till föreliggande behov i varje särskilt fall. Härav följer givetvis, att de sakkunniga icke heller framlagt förslag i fråga om det antal verkstadsskolor, som böra inrättas. För att i någon mån kunna överblicka de ekonomiska konsekvenserna av ett system med centrala verkstadsskolor hava de sakkunniga dock ansett sig böra göra vissa beräkningar. De sakkunniga hava ansett sig böra räkna med att tills vidare högst en central verkstadsskola inrättas inom varje landstingsområde utom på Gotland.

Departementschefen har framhållit, att de sakkunnigas uppskattning av det totala antalet centrala verkstadsskolor vore att betrakta endast som en approximativ beräkning av den yttre ramen för verkstadsskoleorganisationen, sådan den under överskådlig framtid kunde komma att te sig, och

icke som ett förslag i fråga om verkstadsskoleorganisationens utformning. Departementschefen erinrade om vad i det föregående anförts rörande vikten av att tillbörlig varsamhet iakttoges vid organisationens utbyggande. Huruvida förutsättningar kunde anses föreligga för inrättande av en central verkstadsskola för Gotland torde få bero på prövning enligt samma grunder, som borde tillämpas vid bedömning av behovet av verkstadsskolor i andra län.

I likhet med verkstadsskoleutredningen och departementschefen anser utskottet, att centrala verkstadsskolor och mera lokalt betonade dylika skolor böra för att tjäna sina särskilda ändamål finnas jämsides med varandra samt att de utan större olägenheter kunna av staten understödjas efter olika grunder. Det torde, såsom departementschefen framhållit, böra efter förhållandena i varje särskilt fall prövas, om en central verkstadsskola kan och bör förläggas med avdelningar på flera orter inom rekryteringsområdet. En sålunda uppdelad verkstadsskola bör emellertid i lika mån tillgodose ungdomen i alla kommuner i rekryteringsområdet. Angelägenheten av att centrala verkstadsskolor inrättas med tillbörlig varsamhet vill utskottet liksom departementschefen starkt understryka.

Utskottet.

Beträffande huvudmannaskapet för de centrala verkstadsskolorna anser utskottet, att övervägande skäl blivit anförda för att detsamma i regel anförtros åt landstingen.

Skulle emellertid inom ett landstingsområde sådana förhållanden föreligga, att landstinget icke vill påtaga sig uppgiften att driva en central verkstadsskola i sin regi, medan däremot en primärkommun inom samma område har ett permanent behov av en dylik skola och förklarar sig beredd att med de skyldigheter och rättigheter, som skulle tillkomma landstinget som huvudman, i dess ställe påtaga sig huvudmannaskapet, synas hinder icke böra möta för Kungl. Maj:t att låta primärkommunen inträda som huvudman, dock under förutsättning att den ifrågasatta skolan fyller enahanda uppgifter som en central verkstadsskola inom landstingsområdet. Inom ett och samma landstingsområde synes man tills vidare böra räkna med att endast en dylik skola med primärkommun såsom huvudman bör ifrågakomma.

Utskottet vill vidare framhålla betydelsen av att i sådana fall, där inom ett landstingsområde kommer att förefinnas en central verkstadsskola med en kapacitet, som lämpligen kan utnyttjas även av ett angränsande landstingsområde, erforderligt samarbete mellan vederbörande landsting kommer till stånd. På av departementschefen anförda skäl — därvid utskottet särskilt beaktat de av departementschefen åberopade statsfinansiella synpunkterna — biträder utskottet departementschefens förslag att städer, som icke deltaga i landsting, icke i anslagshänseende skola betraktas såsom huvudmän för centrala verkstadsskolor. Utskottet ansluter sig liksom de-

partementschefen till vad verkstadsskoleutredningen uttalat i fråga om statsbidrag till central verkstadsskola, om vilken landsting och primärkommun förenat sig.

Vad angår antalet centrala verkstadsskolor delar utskottet departementschefens i anslutning till verkstadsskoleutredningens förslag angivna uppfattning att man tills vidare bör räkna med att högst en central verkstadsskola inrättas inom varje landstingsområde, varvid frågan om inrättande av en central verkstadsskola för Gotland synes få bero på övervägande enligt samma grunder, som böra tillämpas vid bedömning av behovet av verkstadsskolor i andra län.

4. Vissa frågor rörande den enskilda centrala verkstadsskolans organisation och drift.

Under denna rubrik har *departementschefen* behandlat vissa frågor, vilka delvis icke ansetts vara av natur att behöva underställas riksdagens prövning.

Frågan om de enskilda verkstadsskolornas styrelse och förvaltning har sålunda ansetts böra upptagas till behandling av Kungl. Maj:t i samband med utfärdandet av närmare bestämmelser om skolornas verksamhet.

Frågan om förläggningen av en central verkstadsskola borde prövas för varje särskilt fall med beaktande av alla på frågan inverkan faktorer. Huruvida i det särskilda fallet en central verkstadsskola skulle kunna förläggas med avdelningar på flera orter borde jämväl få bero på prövning från fall till fall. Departementschefen förutsatte, att vederbörande primärkommun som regel skulle utan ersättning eller förbehåll och med full äganderätt för skolanläggning upplåta tomt, som funnes kunna godkännas, samt bekosta framdragandet av för skolanläggningen erforderliga ledningar m. m.

Huvudmannen borde även svara för undervisningslokaler, undervisningsmateriel och dylikt samt för elevbostäder. Föreläggning i elevinternat ansågs vara att förordas, därest icke särskilda förhållanden talade för ett annat föreläggningssätt.

Frågor beträffande centrala verkstadsskolors storlek och valet av yrkesavdelningar borde bedömas med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall och i nära samarbete mellan myndigheter samt företag och organisationer inom näringsliv och arbetsmarknad.

Frågan om utbildningstidens längd borde bedömas med hänsyn till förhållandena inom varje yrke i huvudsaklig överensstämmelse med av verkstadsskoleutredningen angivna riktlinjer.

Beträffande undervisningen framhålles såsom nödvändigt att verkstadsskolorna beredas tillfälle att åtaga sig en säljbar produktion av den omfattning, som krävdes för att undervisningen i skolorna skulle bli effektiv. Däremot borde verkstadsskolorna under inga förhållanden anse som sin uppgift att producera för produktionens egen skull, d. v. s. utslutande för att tillföra huvudmannen inkomster.

Enligt departementschefens mening borde även beaktas, att mindre höggradigt vanföra och sådana, som efter sjukdom fått sin arbetsförmåga varaktigt nedsatt, bereddes möjlighet att i samma utsträckning som friska vinna inträde vid central verkstadsskola i yrken, för vilkas utövande sjukdomen eller lytet kunde antagas icke lägga hinder i vägen.

Beträffande elevernas intagningsålder förutsättes, att vederbörande skall hava fullgjort fortsättningsskolplikt. Den lämpligaste intagningsåldern har verkstadsskoleutredningen ansett vara 15—16 år. Över 23 år syntes elever icke under normala förhållanden böra vara vid intagningen, enär möjligheterna torde vara begränsade för sådana elever såväl att tillgodogöra sig undervisningen som att efter skoltidens slut erhålla arbetsanställning.

Frågan om eventuella skolvgifter förutsättes av departementschefen böra framdeles upptagas till närmare övervägande av Kungl. Maj:t.

Beträffande frågan om lärarutbildning föreslås, att såsom villkor för statsunderstöd till centrala verkstadsskolor skulle föreskrivas, att vederbörande huvudman skulle vara skyldig underkasta sig de bestämmelser i avseende å lärares utbildning vid skolan, som kunde bliva i vederbörlig ordning föreskrivna. Frågan om lärarutbildningens definitiva ordnande borde upptagas till övervägande vid en senare tidpunkt.

Vad departementschefen i förevarande avseenden anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Utskottet.

5. Lärarpersonalen vid de centrala verkstadsskolorna.

Under denna rubrik har departementschefen behandlat frågorna om rektors och övriga lärares kompetens, undervisningsskyldighet, löneställning m. m.

Departementschefen har därvid till en början erinrat om att verkstadsskoleutredningens förslag i avseende på dessa förhållanden avgavs under år 1938. Beräkningen av lönebeloppens storlek hade sålunda skett med utgångspunkt från en lönenivå, som då ansetts skälig. Med hänsyn till här efter inträdd levnadskostnadsstegring, som medfört att på vissa jämförbara löner och arvoden lönetillägg fått utgå, uppstode givetvis frågan, huruvida de löner till rektorer och övriga lärare vid centrala verkstadsskolor, som år 1938 ansetts skäliga, nu borde uppräknas. Såsom i ett senare sammanhang komme att utvecklas, torde någon verkstadsskola sannolikt icke börja sin verksamhet i egenskap av central verkstadsskola förrän tidigast den 1 juli 1942. Huru levnadskostnadsnivån komme att ställa sig vid denna tidpunkt vore givetvis ovisst. Med hänsyn härtill syntes övervägande skäl tala för att i detta sammanhang vid bedömandet av lönenivån för ifrågavarande rektorer och lärare utgå från den levnadskostnadsnivå, som i huvudsak rätt under år 1938 och tiden däromkring. I den mån det sedermera kunde finnas skäligt och möjligt borde lönetillägg kunna tillerkännas dem. Departementschefen ville erinra om att ungefär vid den tidpunkt, då verkstadsskoleutredningens nu ifrågavarande förslag avgavs, bestämts en del arvoden, bland annat till timlärare vid vissa statliga och kommunala undervisningsanstalter, samt lönerna till lärarper-

nalen vid verkstadsskolorna för arbetslös ungdom. Dessa arvoden och löner hade för budgetåret 1940/41 undergått reglering enligt grunder, som angäves i en till 1940 års urtima riksdag avgiven proposition, nr 65, angående reglering av vissa arvoden m. m. Frågan om förhöjning med hänsyn till stegrade levnadskostnader av lönerna till rektorer och lärare vid centrala verkstadsskolor syntes för framtiden lämpligen kunna bedömas ur samma synpunkter som motsvarande spørsmål beträffande de i nyssnämnda proposition avsedda befattningshavarna.

Vid sitt bedömande av verkstadsskoleutredningens föreliggande förslag till löner för rektorer och lärare vid centrala verkstadsskolor utginge departementschefen från ovan angivna synpunkter.

a) *Rektorerna.*

Verkstadsskoleutredningen har icke funnit möjligt att i författningsväg meddela detaljerade föreskrifter angående kompetensfordringar för rektorer vid centrala verkstadsskolor. Rektor måste emellertid kunna leda skolan icke blott i pedagogiskt och administrativt avseende utan även tekniskt och ekonomiskt. Med hänsyn till de krav, som sålunda måste ställas på rektorerna — vilka därjämte borde åläggas viss undervisningsskyldighet — hava de sakkunniga ansett, att en rektor vid central verkstadsskola, som skulle åtnjuta årsavlöning, borde beredas i huvudsak samma lön som slutlönen för en rektor vid praktisk mellanskola, vilken innehade ordinarie lärartjänst vid skolan och vore adjunktskompetent.

Liksom vid mellanskolorna syntes rektorslöner vid centrala verkstadsskolor böra indelas i avlöningsgrupper. Inplaceringen i avlöningsgrupper borde vara en fråga, vilken Kungl. Maj:t, i samband med verkstadsskolans inrättande eller eljest vid behov av ändring, beslutade.

I anslutning till vad sålunda anförts har verkstadsskoleutredningen föreslagit, att lönebeloppen i de olika avlöningsgrupperna för årsavlönad rektor vid central verkstadsskola skulle bestämmas på sätt framgår av nedanstående uppställning:

Avlöningsgrupp	O r t s g r u p p						
	A	B	C	D	E	F	G
IV	9,850	10,100	10,350	10,600	10,850	11,100	11,350
III	10,300	10,550	10,800	11,050	11,300	11,550	11,800
II	10,750	11,000	11,250	11,500	11,750	12,000	12,250
I	11,200	11,450	11,700	11,950	12,200	12,450	12,700

De sakkunniga hava vidare framhållit, att en rektor vid verkstadsskola av den storlek, de sakkunniga i samband med kostnadsberäkningarna räknat med (omkring 10 yrkesavdelningar), därest icke särskilda förhållanden föreläge, lämpligen kunde placeras i avlöningsgrupp III. Beloppen i avlöningsgruppen I syntes böra komma till användning endast under alldeles särskilda förhållanden.

Därest en verkstadsskola icke vore av den storlek, att rektorstjänsten ansåges böra inplaceras i någon av ovannämnda avlöningsgrupper, eller där eljest skäl föreläge för att så icke skedde, torde avlöning till rektor böra bestämmas att utgå i form av arvode och fastställas av Kungl. Maj:t. Blev lärare vid en verkstadsskola förordnad att samtidigt vara rektor vid skolan, borde det särskilda arvodet i varje fall icke fastställas högre än att arvodet tillsammans med lärarlönen uppginge till högst det belopp, rektor skulle uppburit, därest han åtnjutit avlöning enligt den av ovannämnda avlöningsgrupper, i vilken han eljest skulle placerats.

Ifrågavarande rektorstjänster borde regleras i statens pensionsanstalt, så att rektor, som befunnits lämplig för sin befattning, kunde beredas de fastare anställningsförhållanden, en dylik reglering innebure.

De sakkunnigas förslag innebär, att rektorlönen skulle vid en central verkstadsskola, tillhörande högsta respektive lägsta avlöningsgruppen, bestämmas till belopp, som ungefärligen skulle motsvara lön (inklusive dyrtidstillägg efter 14 procent och provisorisk avlöningsförstärkning) enligt 32 respektive 29 löneklassen i det för civila tjänstemän t i d i g a r e gällande avlöningsreglementet.

Statskontoret har, under förutsättning att rektorsbefattningarna skulle indelas i avlöningsgrupper, vilket statskontoret funnit vara tveksamt, ifrågasatt, att lönen i den högsta gruppen skulle bestämmas till belopp, motsvarande lönen i 29 löneklassen.

Departementschefen har för egen del funnit den av statskontoret förordade löneställningen i huvudsak tillfyllest.

Erfarenheterna från de senare åren hade klart givit vid handen, att mycket stora krav i olika hänseenden måste kunna ställas på rektor vid en central verkstadsskola. Förutom vanliga skolledaregenskaper — däribland lämplighet att handhava elevinternat — måste han kunna bedöma ekonomiska och tekniska problem av betydande vikt, såsom rörande inköp, underhåll och vård av för verkstadsskolan erforderlig, i stor utsträckning dyrbar maskinutrustning och annan undervisningsmateriel. Han måste vidare vara skickad att förestå försäljningen av skolans säljbara produktion.

Vid sin prövning av frågan hade departementschefen kommit till den uppfattningen, att statskontorets förslag även ur de synpunkter, som nyss angivits, erbjöde en tillfredsställande lönenivå, och departementschefen ansåge sig därför böra ansluta sig till detta förslag. Härvid förutsatte departementschefen, att rektorstjänsterna i anslutning till de sakkunnigas förslag skulle indelas i avlöningsgrupper, något som med hänsyn till de skiftande betingelser, under vilka skolorna komme att arbeta, syntes vara ur många synpunkter att förorda. Den av verkstadsskoleutredningen ifrågasatta gruppindelningen gäve icke anledning till erinran. Avlöningen till rektorerna i de tre lägre avlöningsgrupperna borde i enlighet med de av de sakkunniga tillämpade beräkningsgrunderna fixeras med utgångspunkt från den löneställning, som enligt departementschefens förslag skulle tillkomma rektor i den högsta gruppen. Det syntes icke möjligt eller ens lämpligt att genomföra några automatiskt verkande grunder för gruppindelning av rektorlöner. Kungl. Maj:t torde böra äga befogenhet att

meddela föreskrift om rektorsbefattnings placering i avlöningsgrupp, varvid givetvis borde beaktas att, sedan de sakkunnigas förslag avgivits, två nya ortsgupper — H och I — tillkommit.

b) *Övriga lärare.*

Verkstadsskoleutredningen har beträffande *k o m p e t e n s f o r d r i n g a r* icke ansett sig böra föreslå särskilda författningsföreskrifter utöver dem, som enligt yrkesskolstadgan i allmänhet gälla för lärare vid yrkesundervisningsanstalter. De sakkunniga hava dock understrukit vikten av att läraren i första hand äger en utomordentligt god yrkesskicklighet och att han är en god arbetsledare.

Beträffande lärarnas *u n d e r v i s n i n g s s k y l d i g h e t* hava de sakkunniga utgått ifrån, att undervisningen under varje vecka skulle pågå 48 timmar, varav i gymnastik under 3 timmar. Den återstående undervisningen, tillhopa 45 veckotimmar, skulle fördelas å verkstadsarbete under 37 veckotimmar och teoriundervisning under 8 veckotimmar, dock att teoriundervisningen skulle pågå under endast omkring 35 veckor. Under återstående omkring 13 veckor av läsåret skulle verkstadsarbetet i stället pågå under 45 veckotimmar.

Enligt de sakkunnigas förmenande hade man att räkna med att lärarnas undervisning i avseende å de särskilda ämnena måste ordnas efter på varje föreläggingsort föreliggande förhållanden och därför även i fortsättningen bleve mycket skiftande. För de centrala verkstadsskolornas del syntes sålunda några särskilda föreskrifter i nu ifrågakomna avseenden icke — åtminstone i avvaktan på verkliga erfarenheter — böra utfärdas.

Beträffande *l ö n e r n a* hava de sakkunniga erinrat om det nära sambandet mellan frågan om löneställningen för lärarna vid de blivande centrala verkstadsskolorna och spörsmålet om lärarlönerna vid övriga kommunala yrkesundervisningsanstalter. En enhetlig reglering av lönerna för lärarpersonalen vid samtliga kommunala verkstadsskolor vore av behovet påkallad men kunde enligt de sakkunnigas uppfattning icke ske, innan frågan om lärarutbildningen för yrkesundervisningen letts fram till sin lösning. Den lönebestämning, som nu måste företagas, borde för den skull anses såsom provisorisk.

Intill dess erfarenhet vunnits borde vederbörande huvudman äga rätt att inom viss kostnadsram själv bestämma storleken av grundlönerna till lärarna samt förekommande timlärararvoden vid ifrågavarande skolor. Å grundlöner borde i vissa fall beräknas ålderstillägg.

De sakkunniga hava ansett, att en lärare vid central verkstadsskola, som fullgör hela undervisningen i yrkesarbete i en yrkesavdelning samt därjämte fem (av de åtta) veckotimmarnas undervisning i teoriämnen, skall ur lönesynpunkt anses hava »full tjänstgöring» samt härför som regel åtnjuta en lön i huvudsak motsvarande löneförmånerna enligt 16 lönegraden

i då gällande avlöningsreglemente. Lönebeloppen framgå av nedanstående tablå:

Ortsgrupp	Lön	Ortsgrupp	Lön
A	4,300	F	5,050
B	4,450	G	5,200
C	4,600	H	5,350
D	4,750	I	5,500
E	4,900		

De sakkunniga hava emellertid uttryckligen velat understryka, att den sålunda framlagda löneberäkningen avsetts endast för verkligt kvalificerade lärare.

Skulle på grund av särskilda förhållanden tillfälligtvis antagas en lärarkraft, som icke helt fyllde måttet, borde en motsvarande lägre lönesättning tillämpas, oavsett att därigenom maximistatsbidraget för avlöningsändamål icke utnyttjades. I undantagsfall kunde det finnas nödvändigt eller lämpligt att medgiva en högre lön för att såsom yrkeslärare förvärva eller behålla någon alldeles särskilt högkvalificerad yrkesman. Om i något enstaka fall fråga härom skulle uppkomma, torde denna givetvis böra underställas prövning och avgörande av Kungl. Maj:t.

Beträffande lärartjänsters reglering hava de sakkunniga utgått från att, i den mån vederbörande huvudman funne så motiverat, lärare kunde beredas den fastare anställning, som följde därav, att anställningsvillkoren bestämdes genom särskild reglering på sätt i gällande reglemente för statens pensionsanstalt vore föreskrivet.

I fråga om ålderstillägg, till vilkas bestridande staten skulle bidra, borde sådana enligt de sakkunnigas förmenande förekomma endast vid reglerade tjänster. De sakkunniga hava ansett, att dylika ålderstillägg borde utgå efter 3, 6 och 9 års tjänstgöring under de villkor och förutsättningar i övrigt, som bestämdes i regleringen med tillämpning av gällande praxis på området. Ålderstillägg syntes böra uppgå till ett belopp, motsvarande högst 8 procent av grundlönen, dock högst 400 kronor, i den mån vederbörande huvudman icke beslutade att tilläggen skulle uppgå till högre belopp. I sådant fall borde huvudmannen hava att utan bidrag av statsmedel gälda merkostnaden härför.

Skolöverstyrelsen har anslutit sig till de sakkunnigas förslag.

Statskontoret har funnit den föreslagna lönen för en lärare med »full tjänstgöring» väl högt beräknad. Till jämförelse åberopades löneplaceringen vid statens provningsanstalt av en verkmästare i 12 och en förste verkmästare i 15 lönegraden. Statskontoret föresloge, att lönekostnadsbeloppet för varje dyrtort nedsattes med 250 kronor, vilket belopp ungefär motsvarade skillnaden mellan lönerna enligt 15 och 16 löneklasserna. Med hänsyn till den provisoriska naturen av förslaget i fråga om lärarlöner avstyrkte statskontoret, att ifrågavarande befattningshavare i detta sammanhang bereddes delaktighet i statens pensionsanstalt. Tillräckliga skäl torde icke heller föreligga att nu taga ställning till frågan om ålderstillägg åt lärare.

Svenska yrkesskolföreningen har gjort gällande, att erfarenheterna från existerande verkstadsskolor givit vid handen, att för såväl elever som lärare en undervisning av 45 veckotimmar under 48 veckor för år vore för lång. Lärarna borde vidare erhålla en något högre löneställning än den föreslagna.

Departementschefen har för egen del yttrat:

Departementschefen anslöte sig till vad de sakkunniga anfört och föreslagit i fråga om kompetensfordringar för lärare. Beträffande antalet veckotimmar och undervisningstidens längd för år hade de sakkunniga vid sina beräkningar utgått från i dessa avseenden gällande förhållanden vid verkstadsskolorna för arbetslös ungdom. För att en lärare i löneavseende skulle anses hava »full tjänstgöring» skulle dock icke fordras, att han fullgjorde all förekommande teoriundervisning i en yrkesavdelning. Förutom undervisningen i yrkesämnen — 37 veckotimmar under omkring 35 veckor och 45 veckotimmar under återstoden av arbetsåret — skulle sålunda härför fordras, att han bestrede 5 av de 8 veckotimmarna teoriundervisning. Återstående teoriundervisning samt gymnastikundervisningen skulle bestridas i annan ordning. Gentemot de sakkunnigas nu ifrågakvarande utgångspunkt för löneberäkningarna har av vissa organisationer framhållits, att den angivna undervisningsskyldigheten såväl för vecka som för år vore för hög.

Till sistnämnda spörsmål ansåge departementschefen sig icke nu behöva taga definitiv ställning. Departementschefen ansåge dock, att de sakkunnigas utgångspunkt kunde godtagas vid lönekostnadernas beräkning. Jämknings- och lärarnas undervisningsskyldighet torde, om så med hänsyn till yrkesutbildningens ändamålsenliga anordnande skulle finnas nödvändigt, framdeles kunna vidtagas. Kungl. Maj:t torde böra äga befogenhet att meddela de föreskrifter härom, som må finnas påkallade.

Som de sakkunniga framhållit, hade det varit önskvärt, att en enhetlig lönereglering för lärarpersonalen vid samtliga kommunala verkstadsskolor kunnat komma till stånd i nu föreliggande sammanhang. Enligt de sakkunnigas uppfattning kunde detta emellertid icke ske, innan frågan om lärarutbildningen blivit löst. Först därefter skulle det kunna bli möjligt att fastställa enhetliga kompetensföreskrifter utan vilka en generell lösning av lönefrågan icke vore möjlig. Den lönesättning, som nu måste företagas för lärarna vid centrala verkstadsskolor, borde sålunda erhålla professorisk karaktär. Departementschefen anslöte sig till dessa uttalanden.

De sakkunniga hade vidare förordat, att en lärare med »full tjänstgöring» skulle åtnjuta lön, i huvudsak motsvarande lönen till en statlig civil befattningshavare i 16 lönegraden enligt det vid tiden för förslaget avgivande gällande avlöningsreglemente för nämnda tjänstemän. I förhållande till begynnelselönen i nämnda lönegrad enligt nu gällande civila avlöningsreglemente innebure de sakkunnigas förslag en något lägre löneställning för verkstadsskollärarna än för statliga tjänstemän i sagda lönegrad. Departementschefen funne emellertid trots detta de sakkunnigas förslag godtagbart. Dessa löner borde emellertid, såsom de sakkunniga framhållit, beräknas endast för verkligt kvalificerade lärare. Departementschefen anslöte sig till vad de sakkunniga och statskontoret anfört i fråga om lägre lön och sänkt statsbidrag för lärare, som icke ansåges fylla näm-

da krav. I likhet med verkstadsskoleutredningen ansåge departementschefen, att möjlighet till reglering av ifrågavarande lärartjänster i statens pensionsanstalt, borde såsom fallet vore i fråga om yrkesundervisningsanstalter i allmänhet, förefinnas. Staten syntes jämväl böra bidra till ålderstillägg åt lärarna på sätt utredningen föreslagit.

Därest i något fall huvudmannen anställde lärare, som med hänsyn till sina kvalifikationer borde hava högre lön än som medgaves enligt ovan angivna grunder, syntes huvudmannen själv — åtminstone tills vidare i avvaktan på närmare erfarenheter — böra vidkännas kostnaden härför. Departementschefen anslöte sig sålunda på denna punkt till statskontorets förslag.

Med hänsyn till vad sålunda anförts funne departementschefen sig kunna biträda de sakkunnigas förslag om beräkning av lönekostnaderna för en yrkesavdelning. Kungl. Maj:t torde böra äga utfärda de föreskrifter i ämnet, som befundes erforderliga.

Till stöd för det i motionerna I: 185 och II: 249 framställda yrkandet har anförts bland annat:

Vid verkstadsskolorna vore undervisningen i viss utsträckning delad i dels praktiskt arbete och dels enbart teoretiska lektioner. De teoretiska lektionerna skulle förekomma med 8 veckotimmar under 35 veckor av året. Vid skolorna för arbetslös ungdom beräknades viss del av lönen för sådan teoriundervisning. Lärare, som på grund av tillgång till mera teoretiskt utbildad personal eller av andra organisatoriska skäl ej förordnades att meddela sådan undervisning, stannade då i en ytterst låg löneställning. Det syntes rimligt, att statsbidrag till lärare, som fullgjorde undervisning under 42—45 veckotimmar, utginge efter 18 lönegraden och bidrag till lärare, som endast fullgjorde 37—45 veckotimmar, efter 16 lönegraden.

Emot departementschefens förslag i fråga om lönesättningen för lärarpersonalen vid de centrala verkstadsskolorna har utskottet intet att erinra. Utskottet ställer sig alltså avvisande till det i motionerna I: 185 och II: 249 framställda yrkandet. Beträffande kompetensfordringar för lärare och lärarnas undervisningsskyldighet biträder utskottet departementschefens i nämnda avseenden gjorda uttalanden. I likhet med departementschefen anser utskottet vidare, att möjlighet bör förefinnas till reglering av ifrågavarande lärartjänster i statens pensionsanstalt. Staten synes jämväl på sätt departementschefen föreslagit böra bidra till ålderstillägg åt lärarna.

Utskottet.

Vad departementschefen i förevarande sammanhang i övrigt anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

6. Kostnaderna för en central verkstadsskolas upprättande och drift samt statsbidrag därtill.

Verkstadsskoleutredningen har framhållit, att det icke vore möjligt att verkställa ens någotsånär tillförlitliga beräkningar av genomsnittskostnaderna för en central verkstadsskola. Kostnaderna i det särskilda fallet

vore i alltför hög grad beroende av sådana faktorer som skolans storlek, valet av yrkesavdelningar m. m.

Såsom utgångspunkt vid beräkningarna hava de sakkunniga tagit en verkstadsskola, omfattande följande tio yrkesavdelningar, nämligen två avdelningar för metallarbetare (32 elever), en avdelning för automobilmekaniker (15 elever), en avdelning för smeder (15 elever), en avdelning för värme- och sanitetsmontörer (15 elever), två avdelningar för snickare (30 elever), en avdelning för murare (15 elever), en avdelning för elektriker (16 elever) och en avdelning för tapetserare (15 elever). Elevantalet i skolan skulle sålunda utgöra 153.

Under framhållande att de sakkunniga icke därmed tagit ställning vare sig till frågan om den lämpligaste storleken av en verkstadsskola eller till de yrken, som borde vara representerade i skolan, hava de sakkunniga understrukit, att dylika frågor måste prövas från fall till fall. De sakkunniga hade emellertid för att över huvud komma fram till några beräkningar varit nödsakade att utgå ifrån en tänkt central verkstadsskola av viss storlek och med vissa yrken företrädda.

Kostnadsberäkningar rörande den sålunda tänkta centrala verkstadsskolan hava de sakkunniga sammanfattat sålunda:

Engångskostnader:

för undervisningen	..... kronor	691,000
» elevinternat för 100 elever	..... »	391,000

Summa engångskostnader kronor 1,082,000

Årliga kostnader för driften:

för undervisningen	..... kronor	129,500
» elevinternat för 100 elever (netto)	..... »	11,500

Summa årliga kostnader kronor 141,000

Departementschefen, som biträtt de allmänna principerna i verkstadsskoleutredningens förslag, enligt vilket huvuddelen av kostnaderna för utbildningsverksamheten bestrides av staten, har ansett sig kunna lägga de sakkunnigas beräkningar till grund för behandlingen av frågan om statsbidrag till centrala verkstadsskolor. I detta hänseende har departementschefen förordat i huvudsak följande grunder för statsbidragets utgående:

a) engångskostnader.

Staten skulle bidra med

$\frac{1}{2}$ av kostnaderna för *anskaffande av undervisningslokaler* samt lokaler för administration m. m. (beräknade till cirka 500,000 kronor),

$\frac{9}{10}$ av kostnaderna för *stadigvarande undervisningsmateriel*, såsom maskiner, verktyg m. m. (beräknade till cirka 160,000 kronor),

högst $\frac{1}{2}$ av kostnaderna för *inventarier och inredning* (beräknade till cirka 31,000 kronor).

b) årliga kostnader.

Staten skulle bidra med

hela kostnaden för löner åt rektor och övriga lärare (beräknad till cirka 73,000 kronor vid skola med 10 yrkesavdelningar),

$\frac{9}{10}$ av kostnaden för *nyanskaffning av maskiner* (beräknad till cirka 7,500 kronor),

70 kronor för elev och år såsom bidrag till *underhåll och förbrukning av undervisningsmateriel m. m.*, dock att i intet fall statsbidraget skulle överstiga de verkliga kostnaderna, (de senare beräknade till 85 kronor för elev och år),

10 kronor för elev och år såsom bidrag till kostnader för *sjukvård* för eleverna och hela kostnaden för *olycksfallsförsäkring* av eleverna,

100 kronor för elev och år såsom bidrag till *övriga årliga kostnader* (administration m. m.), vilka kostnader beräknas till omkring 28,500 kronor, d. v. s. cirka 185 kronor för elev och år.

c) kostnader för elevinternat.

Staten skulle bidra med

$\frac{1}{2}$ av *engångskostnaden* för anordnande av elevinternat; engångskostnaden beräknas till 391,000 kronor för internat för 100 elever. De årliga kostnaderna skulle vederbörande huvudman svara för.

De framlagda, approximativt uppskattade genomsnittskostnaderna för en central verkstadsskola och de angivna grunderna för statsbidrag hava icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet vill dock framhålla angelägenheten av att tillbörlig sparsamhet och försiktighet iakttages vid skolornas planläggande i syfte att i största möjliga mån hålla kostnaderna nere. De kontrollmöjligheter, som beträffande de centrala verkstadsskolorna enligt departementschefens förslag skulle ligga i den statliga ledningens hand, synas böra utnyttjas icke minst för tillvaratagande av de av det allmänna i dessa skolor nedlagda betydande ekonomiska intressena.

Utskottet.

7. Vissa frågor i samband med inrättandet av en central verkstadsskola.

Verkstadsskoleutredningen har understrukit, att upprättandet och driften av en verkstadsskola icke ensamt berodde av vederbörande huvudmans verksamhet. Fastmer borde verkstadsskolan utgöra resultatet av ett förlöpande nära samarbete mellan huvudmannen, den centrala statliga ledningen för yrkesskolväsendet samt representanter för näringsliv och arbetsmarknad. I den mån ett dylikt samarbete icke kunde åvägbringas syntes inrättandet eller det fortsatta utbyggandet av en verkstadsskola icke böra forceras fram.

Med denna utgångspunkt vore det klart, att de slutliga besluten om inrättandet av en central verkstadsskola måste föregås av en grundlig plan-

läggning och förberedelse. Behovet av utökade försörjningsmöjligheter för ungdomen borde vara, så långt möjligt, klarlagt liksom ock den planerade verkstadsskolans yrkesinriktning, lokalfrågor och dylikt. Nödigt beaktande måste ock hava givits spörsmålen om behovet av ytterligare yrkesutbildad arbetskraft inom de yrkesområden, skolan beräknades avse, samt om undervisningens effektiva ordnande, elevernas framtida anställningsförhållanden och annat. I den mån undervisningen skulle bedrivas genom frambringandet av saluvärdiga alster eller genom att skolan i egenskap av entreprenör åtog sig arbeten i öppna marknaden, borde sålunda förutsättningarna hava undersökts för dylika alsters avsättning samt för erhållandet av entreprenader.

Dylika utredningar måste främst ske i samråd med näringslivets och arbetsmarknadens organisationer och representanter samt med den centrala statliga ledningen för yrkesutbildningen. I den mån förhandlingar kunde anses påkallade med de centrala organisationerna på näringslivets och arbetsmarknadens områden borde i särskild grad den centrala yrkesskolledningen ägna uppmärksamhet däråt.

Den plan, som sålunda borde framläggas för statsmyndigheterna, borde, framhålla de sakkunniga vidare, vara så fullständig som möjligt.

Enligt verkstadsskoleutredningens förslag borde vidare en redan befintlig yrkesundervisningsanstalt — under förutsättning att den prövades lämplig därför och i övrigt fyllde de föreskrivna fordringarna — kunna erkännas som en central verkstadsskola.

Verkstadsskoleutredningen har vidare utgått från att prövningen av väckta förslag om inrättande av centrala verkstadsskolor skulle i sista hand ankomma på Kungl. Maj:t. Prövningen borde kunna innefatta, att Kungl. Maj:t godkänner den framlagda planen samt, under förutsättning att skolan upprättas i huvudsaklig överensstämmelse med densamma, medger, att statsunderstöd må utgå till skolans upprättande och drift enligt de grunder härför, som må komma att stadgas för centrala verkstadsskolor. De sakkunniga hava vidare förutsatt, att engångsanslag till en central verkstadsskola skulle beviljas av Kungl. Maj:t under det att de årliga anslagen till skolans drift skulle anvisas av den centrala ledningen för yrkesskolväsendet.

Slutligen hava de sakkunniga ansett, att statsbidrag icke borde utgå för kostnader för byggnader och dylikt, som huvudmannen nedlagt före skolans erkännande som central verkstadsskola, eller över huvud för anläggningar, som icke på förhand varit föremål för vederbörande statsmyndighets prövning.

Departementschefen har för egen del anfört:

Departementschefen hade intet att erinra mot de sakkunnigas uttalanden i fråga om de utredningar m. m., som skulle föregå inrättandet av en central verkstadsskola. Även en befintlig yrkesundervisningsanstalt syntes under de av de sakkunniga angivna förutsättningarna böra kunna godkännas såsom central verkstadsskola. Den slutliga prövningen av frågan om en central verkstadsskolas inrättande torde, såsom utredningen före-

slagit, böra ankomma på Kungl. Maj:t. I de förslag beträffande anslag till centrala verkstadsskolor, som torde komma att årligen framläggas för riksdagen, torde vid anslagsberäkningen hänsyn böra tagas till dels redan inrättade centrala verkstadsskolor och dels central verkstadsskola, som beräknades kunna bli godkänd och komma i verksamhet under det budgetår, anslaget avsåge.

Departementschefen instämde jämväl i de synpunkter i fråga om anslags-tilldelningen, som de sakkunniga i detta sammanhang framfört.

De sakkunniga hade slutligen ansett, att statsbidrag icke borde utgå för kostnader för byggnader och dylikt, som huvudmannen nedlagt före skolans erkännande som central verkstadsskola. De sakkunnigas ställningstagande härutinnan hade mött gensagor från vissa håll.

För egen del utginge departementschefen ifrån att de sakkunnigas förslag i förevarande avseende i huvudsak grundade sig på det övervägandet, att staten genom statsbidragen till engångskostnader avsåge att befrämja en *utökning* av yrkesutbildningsmöjligheterna och att staten ur denna synpunkt icke hade anledning att i samma grad understödja åtgärder, som redan vidtagits. Denna uppfattning ansåge departementschefen sig böra i princip biträda. Möjligen kunde det dock leda till alltför hårda konsekvenser, särskilt i samband med arbetslöshetsskolornas omorganisation till centrala verkstadsskolor, därest principen tillämpades helt utan undantag. I vissa fall kunde måhända statsbidrag såsom ersättning för redan nedlagda kostnader finnas skäligt. Prövningen av viddagna åtgärders ändamålsenlighet ur de synpunkter, som här komme i fråga, borde emellertid ske med återhållsamhet. Departementschefen funne övervägande skäl tala för att framställningar om statsbidrag i nu föreliggande fall underställdes riksdagen i samband med den årliga beräkningen av anslag till understöd åt de centrala verkstadsskolorna. Såsom av handlingarna i ärendet framginge, föreläge ett sådant fall i Västerbottens län, där i Vännäs av landstinget uppförts en verkstadsbyggnad, som eventuellt kunde komma att tagas i anspråk för central verkstadsskola i detta län.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att den slutliga prövningen av frågan om en central verkstadsskolas inrättande bör ankomma på Kungl. Maj:t. Utskottet biträder jämväl vad departementschefen anfört i fråga om anslagstilldelningen och statsbidrag till bestridande av kostnader, som huvudmannen nedlagt på byggnader och dylikt före skolans erkännande som central verkstadsskola.

Utskottet.

8. Elevstipendier m. m.

a) *Stipendier.*

Enligt *gällande grunder* utgå stipendier åt medellösa och mindre bemedlade elever vid folkhögskolor, lägre lantbruksundervisningsanstalter och yrkesundervisningsanstalter som regel efter tre behovsgrader. Stipendiebeloppet i tredje behovsgraden utgör för närvarande högst 45 kronor, i andra högst 25 kronor och i första behovsgraden högst 15 kronor, allt för

månad räknat. I stipendieförfattningarna äro angivna vissa grunder för bestämmande av behovsgraden. Vid verkstadsskolorna för arbetslös ungdom hava stipendier jämlikt riksdagens bemyndigande kunnat tilldelas elever med högre belopp än som eljest varit möjligt enligt gällande författningar. Stipendierna hava sålunda utgått med ett upp till 60 kronor för elev och månad förhöjt belopp.

I detta sammanhang har erinrats om stipendiefrågans läge beträffande de lägre lantbruksundervisningsanstalterna. 1939 års lagtima riksdag beslöt (se propositionen nr 109, sid. 119 ff., och riksdagens skrivelse nr 230), att stipendiebeloppen vid lantmänna- och lantbruksskolor i de tre behovsgraderna skulle från och med budgetåret 1940/41 utgöra 60, 40 och 20 kronor. Även vid lantbruksskolor skulle en förhöjning av stipendiebeloppen samtidigt äga rum. Med hänsyn till det ändrade statsfinansiella läget beslöt emellertid 1940 års lagtima riksdag på förslag av Kungl. Maj:t (se nionde huvudtiteln sid. 73, och riksdagens skrivelse nr 9), att med genomförandet av riksdagsbeslutet om höjning av dessa stipendier skulle tills vidare anstå.

Verkstadsskoleutredningen har förordat, att stipendier av statsmedel till behövande elever vid verkstadsskolor måtte få utgå med följande belopp för månad räknat, nämligen

till elever i första årskurs: med högst 50 kronor till elev av tredje behovsgraden, med högst 30 kronor till elev av andra behovsgraden och med högst 20 kronor till elev av första behovsgraden samt

till elever i andra och högre årskurs i yrkesavdelning, som omfattade minst 45 veckors undervisning om året: med högst 55 kronor till elev av tredje behovsgraden, med högst 35 kronor till elev av andra behovsgraden och med högst 25 kronor till elev av första behovsgraden.

Vidare hava de sakkunniga ifrågasatt, huruvida icke enahanda grunder borde tillämpas jämväl i fråga om stipendier vid övriga hithörande läroanstalter såsom andra yrkesundervisningsanstalter, folkhögskolor m. fl.

Kostnaderna för stipendier åt elever vid varje central verkstadsskola av den storlek, de sakkunniga i det föregående räknat med, hava de sakkunniga beräknat till omkring 50,000 kronor för år.

Enligt de sakkunnigas mening borde den innebörd, som tidigare givits åt begreppen obemedlad och mindre bemedlad elev, samt de hittills tillämpade grunderna för stipendieberäkningen för elever, vilka vore bosatta i sina hem eller dagligen reste mellan hemmen och verkstadsskolan eller intog någon måltid i skolan, äga tillämpning jämväl vid de centrala verkstadsskolorna. De sakkunniga föresloge sålunda icke några särbestämmelser i detta avseende för nämnda verkstadsskolors del. Emellertid borde av de anslaggivande myndigheterna eftersträvas, att enhetliga principer tillämpades i fråga om inplacering i behovsgrader av elever vid samtliga hit-

hörande läroanstalter, d. v. s. folkhögskolor, yrkesundervisningsanstalter och lägre lantbruksundervisningsanstalter. Det förhållandet, att stipendieärendena handlades inom olika verk eller olika avdelningar i ett och samma verk, borde icke medföra, att olika principer tillämpades.

Hittills hade man vid behandlingen av frågor rörande stipendiegrunder haft att utgå från att med vissa undantag vederbörande kurser varit relativt korta, som regel högst ett läsår. För de centrala verkstadsskolornas del hade man att som regel räkna med tvååriga kurser. Den omständigheten, att man som regel hittills räknat med ganska kortvariga kurser, hade påverkat besluten om stipendiegrunder. En elevs kostnader under en kortare kurs bleve relativt lägre än under en längre. Särskilt om kurstiden utsträcktes upp till två år eller längre, måste eleven räkna med att under kurstiden i mera väsentlig grad förnya sin utrustning m. m. Det vore vidare mycket lättare att inskränka sina behov för några månader än för två eller flera år. Även andra omständigheter bidroge till en relativ fördyring av omkostnaderna under en längre tids skolvistelse.

Med hänsyn till vad sålunda och i övrigt anförts förordade de sakkunniga, att vid tvåårig eller längre kurstid stipendier från och med andra läsåret skulle kunna utgå med i förhållande till första läsåret något förhöjda belopp. Förutsättningen härför skulle vara, att vid prövningen i det enskilda fallet konstaterades, att ett verkligt behov av *höjt* stipendium föreläge.

Flertalet myndigheter och organisationer hava icke särskilt yttrat sig rörande stipendiefrågan. *Skolöverstyrelsen* har direkt tillstyrkt de sakkunnigas förslag. *Statskontoret* har ansett, att stipendier åt elever vid centrala verkstadsskolor borde utgå efter samma grunder, som nu gälla vid övriga yrkesundervisningsanstalter. *Kommerskollegium*, *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* hava särskilt framhållit vikten av kontroll över och viss restriktivitet i stipendietilldelningen. Arbetsgivareföreningen och industriförbundet hava därvid ifrågasatt, huruvida icke en del av kostnaden för stipendierna borde drabba elevs hemkommun.

Departementschefen har för egen del anfört:

Till de av de sakkunniga framförda allmänna principerna beträffande stipendieberäkning kunde departementschefen lämna sin anslutning. En höjning av stipendienivån i enlighet med de sakkunnigas förslag skulle emellertid — då i så fall de stipendier, som utginge till elever vid vissa andra läroanstalter, torde böra höjas — medföra avsevärda konsekvenser. Departementschefen vore icke nu beredd att förorda en sådan höjning av den allmänna stipendienivån utan tillstyrkte, att stipendier åt elever vid blivande centrala verkstadsskolor skulle utgå enligt samma grunder som vid övriga yrkesundervisningsanstalter. Skulle läget på arbetsmarknaden bli sådant, att vid frågans bedömande arbetslöshetssynpunkter borde tillmätas avgörande betydelse, torde frågan få upptagas till förnyad omprövning. Icke heller till frågan om förhöjt stipendium till elev i andra årskurs ansåge departementschefen sig böra nu taga slutlig ställning. I anslutning till de av kommerskollegium, arbetsgivareföreningen och industriförbundet framförda synpunkterna ville departementschefen framhålla, att den skärpta

behovsprövning, som på sätt framginge av årets åttonde huvudtitel (sid. 306 f.) tillämpades för innevarande budgetår vid prövning av ansökningar om anslag till stipendier vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning, borde iakttagas jämväl vid fördelningen av stipendiemedel till centrala verkstadsskolor.

Departementschefen utginge ifrån att, i den utsträckning så visade sig påkallat, huvudmannen för den centrala verkstadsskolan och elevs hemkommun skulle bidra till kostnaderna för elevens vistelse vid skolan. I det föregående hade departementschefen tillstyrkt statsunderstöd till skolorna efter så förmånliga grunder, att det icke syntes orimligt att i stället kräva, att huvudmannen i nu ifrågakvarande hänseende påtog sig vissa ökade kostnader. Om hemkommunerna efter prövning i varje särskilt fall lämnade bidrag till vissa elever, tillgodosåges därmed de synpunkter, åt vilka kommerskollegium och industriförbundet givit uttryck, på ett enligt departementschefens mening lyckligt sätt.

Såsom av det föregående framgår, har i vissa *motioner* yrkats, att stipendierna åt elever vid de centrala verkstadsskolorna skulle utgå efter 60, 40 respektive 20 kronor för månad. Detta yrkande har framförts i motionerna *I: 189 och II: 254 samt II: 247*, varvid dock förutsatts, att beslutet om nämnda förmånligare stipendiegrunder skulle träda i kraft först vid den tidpunkt, då ovannämnda beslut om dylika stipendiegrunder vid den lägre lantbruksundervisningen komme att träda i kraft.

I *motionen II: 251* har yrkats, att stipendiebeloppen för månad — utan förutnämnda uppskov — i första årskursen måtte bestämmas till respektive 60, 40 och 20 kronor samt med 5 kronors förhöjning efter det första läsårets förlopp vid tvåårig eller längre kurs.

Till stöd för nämnda, i motionerna *I: 189 och II: 254* framförda förslag har anförts:

Av den debatt, som föregått beslutet av 1939 års lagtima riksdag om stipendier vid de lägre lantbruksundervisningsanstalterna, finge man det intrycket, att riksdagen redan år 1939 varit av den uppfattningen, att lantbruksundervisningen borde betraktas som en renodlad yrkesutbildning, och att de olika yrkesskolorna i anslags- och andra hänseenden borde jämföras. Vad som beslöts beträffande stipendierna till elever inom lantbruksundervisningen borde sålunda komma att gälla även andra yrkesutbildningsanstalter. Med anledning härav hade man väntat, att den nu framlagda propositionen om centrala verkstadsskolor skulle hava ställt de vid dessa skolor utgående elevstipendierna i paritet med dem som enligt beslut vid riksdagen 1939 skulle utgå till elever inom lantbruksundervisningen. Så hade emellertid icke skett. Starka skäl syntes tala för att principerna för stipendierna till elever vid centrala verkstadsskolor fastställdes samtidigt med beslutet om skolornas organisation m. m. och på det sätt, som skett vid 1939 års lagtima riksdag angående stipendier till elever inom den lägre lantbruksundervisningen. Att man på grund av statsfinansiella skäl måhända tvingades dröja med beslutets ikraftträdande syntes ej böra utgöra hinder för att nu fatta principbeslut.

b) Arbetspremier m. m.

Verkstads-koleutredningen har framhållit, att i den mån medel därför funnes tillgängliga, arbetspremier (flitpenningar) borde tilldelas elever efter vissa grunder för att användas såsom bidrag till bestridande av de kostnader för eleven, som icke täckas av beviljat stipendium.

Vidare hava de sakkunniga uttalat, att några *obligatoriska* bidrag icke under normala förhållanden borde ifrågakomma från elevernas hemkommuner. Däremot borde det ligga i vederbörande skollednings intresse att söka animera kommuner, enskilda personer och organisationer att lämna understöd och bidrag till skolornas olika utgiftsändamål.

Departementschefen har — under hänvisning till vad av honom anförts i samband med frågan om stipendier — instämt i vad de sakkunniga här anført beträffande bidrag från kommuner m. fl. Till de sakkunnigas förslag rörande flitpenningar har departementschefen i detta sammanhang icke ansett sig behöva taga ställning.

Vad elevstipendierna beträffar anser utskottet det principiellt riktigt, att samma grunder här komma i tillämpning som de, vilka gälla med avseende å stipendiebeloppen vid lantmanna- och lant-hushållsskolor. Dessa belopp fastställdes av 1939 års lagtima riksdag för de tre särskilda behovsgraderna till respektive 60, 40 och 20 kronor. Emellertid har — såsom i det föregående erinrats — 1940 års lagtima riksdag beslutit, att med genomförandet av 1939 års nämnda riksdagsbeslut tills vidare skulle anstå. Med hänsyn härtill biträder utskottet departementschefens förslag, att stipendier åt elever vid blivande centrala verkstadsskolor tills vidare må utgå enligt samma grunder, som vid övriga yrkesundervisningsanstalter. Utskottet förutsätter dock, att vid den tidpunkt, då det statsfinansiella läget medger att 1939 års riksdagsbeslut sättes i kraft, stipendierna vid de centrala verkstadsskolorna samtidigt bringas i nivå med stipendierna vid lantmanna- och lant-hushållsskolor. I samband därmed bör enligt utskottets mening även till prövning upptagas frågan om förhöjt stipendium till elev i andra och högre årskurs. Skulle emellertid dessförinnan läget på arbetsmarknaden bliva sådant, att vid stipendiefrågans bedömande arbetslöshetssynpunkter anses böra tillmätas avgörande betydelse, torde, såsom departementschefen förutsatt, spørsmålet om stipendiebeloppens avvägning vid de centrala verkstadsskolorna böra upptagas till särskild omprövning. Med vad utskottet sålunda anført torde motionerna I: 189 och II: 254 — så vitt nu är i fråga — samt II: 247 och II: 251 få anses besvarade.

Utskottet.

Emot vad departementschefen i förevarande sammanhang i övrigt anført och föreslagit har utskottet icke funnit något att erinra.

II. Yrkesutbildningen under arbetslöshetstider.

1. Omorganisation av de nuvarande verkstadsskolorna för arbetslös ungdom till centrala verkstadsskolor.

I fråga om arbetslöshetsskolornas omorganisation till centrala verkstadsskolor har *verkstadsskoleutredningen* — som i detta sammanhang utgått från att dylika skolor skulle komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med vad de sakkunniga föreslagit — uttalat, att förstnämnda verkstadsskolor borde, i den mån förutsättningar befundes föreligga för en omorganisation till centrala verkstadsskolor, snarast möjligt underkastas en dylik organisationsändring. Övriga arbetslöshetsskolor åter borde, i den mån de speciella förhållanden upphörde, som föranlett deras tillkomst, avvecklas eller eventuellt organiseras såsom vanliga kommunala verkstadsskolor.

I den mån en omorganisation till centrala verkstadsskolorna prövades böra ske hava de sakkunniga ansett, att genomförandet därav kunde ske tidigast från den 1 juli året efter det, varunder riksdagen fattat beslut om inrättande av centrala verkstadsskolor. Förutom detta riksdagsbeslut erfordrades nämligen beslut av den blivande huvudmannen m. fl.

Övriga arbetslöshetsskolor borde antingen nedläggas eller förändras till lokala verkstadsskolor från den tidpunkt, de speciella förhållanden upphört, som föranlett skolornas tillkomst. Statsunderstöd till sistnämnda skolor borde utgå enligt hittills tillämpade grunder, intill dess desamma nedlades eller omändrades till lokala verkstadsskolor.

Verkstadsskoleutredningen har på anförda skäl icke ansett sin uppgift vara att ens beträffande arbetslöshetsskolorna avge definitiva förslag till omorganisation till centrala verkstadsskolor. De sakkunniga hava i stället förordat, att vederbörande landsting och andra kommunala myndigheter skulle lämnas tillfälle att för sin del taga ställning till de olika skolorna i så god tid, att Kungl. Maj:ts beslut rörande skolornas fortsatta tillvaro kunde föreligga före utgången av den tid, från vilken omorganisationen avsåges ske.

Departementschefen har anfört huvudsakligen följande:

Mot verkstadsskoleutredningens allmänna uttalanden angående omorganisation av verkstadsskolor för arbetslös ungdom till centrala verkstadsskolor funne departementschefen icke anledning till erinran. Vid prövning av frågan om arbetslöshetsskolors godkännande såsom centrala verkstadsskolor syntes principiellt samma synpunkter böra anläggas som då fråga bleve om godkännande av förslag till ny skolanläggning. Vederbörande landsting

syntes sålunda böra stå såsom huvudman; kraven på lokalers kvalitet, skolans belägenhet och dylikt borde vara i huvudsak desamma som eljest. Departementschefen vore emellertid medveten om att vissa avvikelser från de principer, som skolat tillämpas för en helt ny skolanläggning, kunde vara av förhållandena påkallade med hänsyn till att fråga vore om redan gjorda och i drift varande anläggningar. Skälig hänsyn borde givetvis tagas till förhållanden av dylik speciell art. Frågor härom torde av Kungl. Maj:t böra prövas och avgöras i varje särskilt fall. Departementschefen ville dock särskilt understryka att, därest verksamheten vid vissa av de nuvarande arbetslöshetsskolorna avsåges att även under normala förhållanden över huvud upprätthållas eller bedrivs i samma omfattning som för närvarande, ett samarbete mellan flera län eller landstingsområden syntes nödvändigt.

Enligt departementschefens mening borde slutlig ställning till de nuvarande arbetslöshetsskolornas framtida organisation tagas först sedan vederbörande landsting och primärkommuner beretts tillfälle yttra sig. Sedan riksdagens beslut angående centrala verkstadsskolor fattats, torde kommunernas yttranden kunna föreligga i så god tid, att beslut av Kungl. Maj:t om omorganisation av vissa arbetslöshetsskolor till centrala verkstadsskolor torde kunna medhinnas före den 1 juli 1942, från vilken dag sålunda organisationsändringen skulle kunna träda i kraft. Anslag till centrala verkstadsskolor skulle vid sådant förhållande icke erfordras för budgetåret 1941/42.

Med hänsyn till rådande ovissa förhållanden på arbetsmarknaden syntes övervägande skäl tala för att för närvarande sådan arbetslöshetsskola, som icke avsåges bli central verkstadsskola, likväl tills vidare icke nedlades. Av arbetslöshetsskäl hade i detta sammanhang länsstyrelsen i Göteborg förordat, att samtliga tre arbetslöshetsskolor i länet tills vidare skulle bibehållas efter i huvudsak nuvarande system både beträffande huvudmannaskap och i fråga om statsbidrag. Utan att nu taga ställning till detta förslag ville departementschefen uttala, att frågan härom borde av landstingsmyndigheterna i samråd med de nuvarande huvudmännen övervägas. Departementschefen ville dock ifrågasätta, om icke de av honom i det föregående förordade statsbidragsgrunderna borde från den 1 juli 1942 göras tillämpliga även på sådan verkstadsskola för arbetslös ungdom, som icke organiserades som central verkstadsskola. Avlöningar till rektor och övriga lärare vid dessa skolor borde i varje fall icke bestämmas enligt förmånligare grunder än vid motsvarande centrala verkstadsskolor. Till dessa och övriga hit hörande frågor torde Kungl. Maj:t framdeles böra taga ställning. Departementschefen ville här allenast ytterligare framhålla, att han icke funne sig kunna tillstyrka en särställning för den centrala verkstadsskoleorganisationen i Norrbottens län. De i övrigt från olika håll i detta sammanhang framställda önskemålen torde få övervägas vid beslut framdeles om inrättande av centrala verkstadsskolor.

I *motionen II: 250* har, som förut nämnts, yrkats, att riksdagen måtte uttala att, när särskilda skäl kunde åberopas härför, verkstadsskola för arbetslös ungdom, som icke omedelbart eller lämpligen kunde omvandlas till central verkstadsskola, tills vidare skulle få bibehållas som lokal verkstadsskola med statsbidrag enligt de förmånligare grunder som för närvarande

gällde för verkstadsskola för arbetslös ungdom. Till stöd härför har bland annat anförts:

Länsstyrelsen i Västerbottens län hade framhållit, att tre verkstadsskolor borde upprättas i länet, en i södra och en i norra kustdelen samt en i lappmarken, där bristen på yrkeskunskap vore särskilt framträdande. Enligt länsstyrelsens mening talade starka skäl för att en central yrkesskola inrättades i Byske.

Även enligt motionärens mening förelåge sådana säregna förhållanden i Västerbottens län — och jämväl i Norrbottens län — att en central verkstadsskola i vardera länet ej kunde fylla behovet. De väldiga avstånden försvårade för eleverna vistelse vid verkstadsskola om blott en länskola funnes. Den långt drivna jorddelningen och därmed svårigheten att ge den hastigt växande befolkningen sysselsättning vid jordbruk anvisade vägen för de unga att ägna sig åt hantverk och andra yrken än jordbruket. Även vore bristen på hantverkare och yrkesmän i dessa län synnerligen stor.

En central verkstadsskola för Västerbottens län torde hava sin givna plats i södra länsdelen där en större verkstadsskola redan vore under upprättande. En andra central verkstadsskola borde förläggas i norra länsdelen. Lämpligt torde vara att södra delen av Norrbottens landstingsområde finge sända elever till denna skola. De båda landstingen skulle i så fall inleda samarbete i fråga om denna skola. De båda till yttinnehållet mycket stora nordligaste länen skulle på så sätt erhålla 3 centrala verkstadsskolor.

Det vore knappast möjligt att under de närmaste åren Västerbottens landsting kunde, på grund av ekonomiska skäl, gå in för startandet av två centrala verkstadsskolor. Först efter ett antal år kunde detta önskemål förverkligas. Under de närmaste åren och i väntan på vidare utveckling med förutsättning till ökning av antalet centrala verkstadsskolor i de två nordligaste landstingsområdena syntes verkstadsskolan i Byske, en kommun med kvardröjande arbetslöshet, böra bibehållas i sin nuvarande form eventuellt anordnad såsom lokal verkstadsskola under kommunalt huvudmannaskap men med *bibehållande av nuvarande statsbidragsgrunder*.

Utskottet.

Utskottet anser sig böra biträda vad departementschefen anført i fråga om arbetslöshetsskolas godkännande såsom central verkstadsskola. Vad arbetslöshetsskolorna beträffar har departementschefen i övrigt ansett, att slutlig ställning till deras framtida organisation bör tagas först sedan vederbörande landsting och primärkommuner beretts tillfälle yttra sig. Departementschefen har vidare ansett övervägande skäl tala för att för närvarande sådan arbetslöshetsskola, som icke avses bliva omorganiserad till central verkstadsskola, likväl tills vidare icke nedlägges. Med hänsyn till det ovissa läget på arbetsmarknaden synes detta även utskottet välbetänkt. I likhet med departementschefen finner utskottet det kunna ifrågasättas, att de för central verkstadsskola angivna statsbidragsgrunderna böra göras tillämpliga även på sådan verkstadsskola för arbetslös ungdom, som icke organiseras som central verkstadsskola. Till denna fråga torde Kungl. Maj:t framdeles böra taga ställning och därvid jämväl äga pröva det i motionen II: 250 berörda spörsmålet. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 250 få anses besvarad.

Departementschefen har framhållit, att anslag till centrala verkstadsskolor icke erfordras för budgetåret 1941/42. Upprättande av centrala verkstadsskolor antingen genom omorganisation av vissa arbetslöshetsskolor eller genom anordnande av helt nya verkstadsskolor kan påräknas tidigast från och med den 1 juli 1942. För budgetåret 1942/43 torde man alltså hava att räkna med utgifter för ifrågavarande ändamål.

2. Det framtida ordnandet av yrkesutbildningen under arbetslöshetstider.

Under en rubrik av denna lydelse har departementschefen i korthet berört verkstadsskoleutredningens förslag rörande de speciella yrkesutbildningsproblemen under tider av ungdomsarbetslöshet och de särskilda åtgärder, som därunder borde vidtagas. De sakkunniga hava bland annat ifrågasatt, att därest en central verkstadsskola under arbetslöshetstider provisoriskt ansåges böra utvidgas, vissa av de med en dylik utvidgning förenade kostnaderna helt skulle bestridas av statsmedel. Departementschefen har icke ansett nödvändigt att i detta sammanhang taga närmare ställning till de sakkunnigas förslag. Departementschefen föresloge blott, att såsom särskilt villkor för statsbidrag till centrala verkstadsskolor stadgades, att huvudmannen ställde sig till efter rättelse de föreskrifter i nu ifrågavarande och andra avseenden, som Kungl. Maj:t kunde finna skäl meddela, exempelvis i fråga om mottagande av elever från andra landstingsområden.

Utskottet har här icke funnit anledning till annat uttalande, än att utskottet i likhet med departementschefen anser, att som särskilt villkor för statsbidrag till centrala verkstadsskolor bör stadgas, att huvudmannen ställer sig till efter rättelse de föreskrifter Kungl. Maj:t kan finna skäl meddela, exempelvis i fråga om mottagande av elever från andra landstingsområden.

Utskottet.

III. Hemställan.

Under återopande av vad utskottet i det föregående anfört hemställer utskottet,

- a) att riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag besluta, att till verkstadsskola, som upprättas av landsting eller förening av dylika eller av landsting i förening med stad, vilken icke deltagar i landsting, eller av primärkommun inom landstingsområde samt av

Kungl. Maj:t erkännes som central verkstadsskola, må utgå statsbidrag enligt grunder, som Kungl. Maj:t äger fastställa i huvudsaklig överensstämmelse med vad av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 14 februari 1941 föreslagits;

b) att motionerna I: 189 och II: 254 samt II: 247, II: 250 och II: 251 må anses besvarade med vad utskottet i det föregående anfört;

c) att motionerna I: 185 och II: 249 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 april 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Per Gustafsson, Pauli, Bernhard Nilsson, Heiding, Sven Larsson, Carlström, Karl Andersson, Berntson* och *Emil Petersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Persson* i Falla, *Persson* i Tidaholm, *Holmdahl, Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Wallentheim* och *Viklund*.

Reservationer:

1) vid avdelning I. Centrala verkstadsskolor, kap. 1. Inledning av herrar *Emil Petersson* och *Danielsson*;

2) vid avdelning I. Centrala verkstadsskolor, kap. 3. Verkstadsskoleväsendets yttre organisation, av herr *Törnkvist*, som ansett, att utskottets yttrande å sid. 19 och 20 bort erhålla följande lydelse:

»I likhet — — — starkt understryka.

Beträffande huvudmannaskapet — — — åt landstingen.

Skulle emellertid — — — sin regi, medan däremot en primärkommun inom samma område förklarar sig beredd att med — — — bör ifrågakomma.

Utskottet vill — — — förenat sig.

Vad angår — — — andra län»;

3) vid avdelning I. Centrala verkstadsskolor, kap. 5. Lärarpersonalen vid de centrala verkstadsskolorna, av herr *Törnkvist*, som ansett, att utskottet bort i anledning av motionerna I: 185 och II: 249, förorda, att lön till lärare vid central verkstadsskola skall utgå efter i civila avlöningsreglementet intagen löneplan och att statsbidrag till lärare vid central verkstadsskola skall utgå efter 16 lönegraden;

4) vid avdelning I. Centrala verkstadsskolor, kap. 8. Elevstipendier m. m. av herrar *Karl Andersson* och *Mårtensson*.
